Sztáray Irma grófnő

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXX. ÉVFOLYAM. 1909. SZEPTEMBER. VII. FÜZET.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ KISÉRETÉBEN.*

(Sztáray Irma grófnő arcképével.)

A föntebbi címen hagyja el a sajtót október hó 4-én Ő Felsége Erzsébet királyné udvarhölgyének, *Sztáray Irma grófnőnek* kegyeletes munkája.**

Emlékiratait adja ki, azon időkből, amidőn felejthetetlen királynénkat kisérte útjain híven, önzetlen odaadással, míg a magyarok őrzőangyala az ő karjai között ki nem lehelte áldott lelkét, míg meg nem szünt dobogni az a szív, amelyben oly mérhetetlen nagy volt a fájdalom, melyet a szenvedés martyrkoszorúja font körül.

Sztáray Irma grófnő, az Erzsébet-rend nagy keresztese, csillagkeresztes hölgy, a bajor Terézia-rend tulajdonosa stb. Zemplén-Sztárán született (Zemplénm.) 1866 július hó 10-én. Atyja Viktor gróf, anyja született szendrői Török Mária grófnő.

Atyját korán elvesztette s már mint gyermekleány átérezte az élet fájdalmát és szenvedéseit. Egymásután mért a családra a Mindenható súlyosabbnál súlyosabb megpróbáltatásokat s az édes anya, ki egymásután temette el boldogságát, reményeit, lelkében egy nagy temetővel, de szívében sok szeretettel és eréllyel, Istenbe vetett törhetetlen hittel vezette gyermekei nevelését.

* Írta: Sztáray Irma grófnő. Kiadja a Szent István-társulat. Ára jótékony célra 5 korona. Megjelent német nyelven is, kitünő fordításban.

** Azért a nagy kitüntetésért, hogy elsők lehettünk e gyönyörű könyv ismertetésében, ezen a helyen is hálás köszönetünket fejezzük ki.

Szerk.

A kiváló édes anya gyöngéd kezei formálták Irma grófnő lelkét, jellemét s tették a mindennapiság fölött messze kimagasló, nagyszabású egyéniséggé. A szeretet és a szenvedés jó mesterei voltak lelkének. Korán kifejlődtek benne mindazon tulajdonságok, amelyek igazán széppé, nemessé, Istentől valóvá teszik az emberi lelket.

Előbb Klotild főhercegnő udvarhölgye volt több évig, majd 1894-ben *Erzsébet* királynénk meghívására hosszabb utazáson kisérte a Felséges Asszonyt, ki rendkívül megszerette Sztáray grófnő végtelenül rokonszenves lényét. Hogy állandóan környezetében lehessen, udvarhölgyévé nevezte ki. Elgyötrött idegzetére megnyugtató hatással volt Sztáray grófnő harmonikus egyénisége, s rokon lélekre talált benne. Nehéz óráiban oly sokszor lelt vergődő szíve enyhülést, az ő lelkének derüjében, nyugalmában.

Sztáray grófnőt kivételes tisztelet illetheti a magyarok részéről, hisz vele töltötte életének utolsó éveit a mi feledhetetlen jó királynénk, «ki áldott kezét oly sokszor emelte nemzetünk fölé védőleg és áldólag». Sztáray grófnő fogta fel annak a csodás szép szempárnak utolsó pillantását, Ő hallotta utolsó sóhaját és az Ő szemében csillant meg az első könny, amelyet milliók könnye követett . . .

Életének legnehezebb óráiban fogadalmat tett arra, hogy emlékiratainak kiadásával kegyeletes emléket állít az ő szeretett Királynéjának, hogy alakjának méltó megörökítésében majdan ott munkálhasson az ő rajongó szeretete is. De nagy és értékes ajándékot adott ezzel a magyar nemzetnek is . . .

Hogy a kegyeletes munka épen október 4-én, Felséges Királyunk névünnepén jelenik meg, kifejezője ez ama nagy hálának, melyet Sztáray grófnő Felséges urunk iránt érez, ki akkor, amidőn Ő maga a végzetes csapástól földig volt sújtva, éreztette kegyes jóságát, elismerését Sztáray grófnővel. Megelőzve az összes főherczegnőket is, Ő volt a legelső, kinek a Királyné emlékére alapított Erzsébet-rend nagykeresztjét adományozta, királyi kézirat kiséretében, melyben kifejezésre jut az ősz uralkodó nemessége, nagylelkűsége.

Szeretnék Sztáray grófnőről hű képet festeni, szeretném, ha tudnám írva is kifejezni mindazt, ami ismerőssé, kedvessé tenné őt mindenki előtt, de érzem, gyönge vagyok hozzá s talán nincs is reá szükség. Hisz aki elolvassa könyvét, megismeri az ő végtelenül önzetlen, szép lelkét, rá talál nemes vonásaira minden szerénysége mellett is. Vannak emberek, akik kitünően értenek ahhoz, hogyan kell önmaguknak nimbuszt csinálni, míg egyesek, s ezek igen kevesen vannak, önmagukat szorítják háttérbe, hogy jobban ragyoghassanak mások. Sztáray grófnő az utóbbiak közül való s mégis bármennyire nem kivánja, ott látjuk őt magát is, ott érezzük az ő hűséges, nemes, nagy lelkét, odaadó, önzetlen szíve dobog felénk emléksoraiból.

Midőn az ember e könyvet olvassa, a legtisztább érzelmek töltik el. Hála és kegyelet, ma már csak puszta fogalmak, hisz mintha kihaltak volna az emberi szivekből. Oh adjuk a fiatalok kezébe e könyvet, hogy feltámadjanak szívükben ismét, az ember legszebb érzelmei.

Kedvesen, bájosan van leírva a Királynéval töltött idő, az utazások, kirándulások. Mennyi közvetlenség s mennyi igaz érzés mindenütt! Ott érezzük azt is, ami nincs szavakkal kifejezve, de megértjük így is, s meghat bennünket az a discrét finomság, melyre csak egy valódi *szép lélek* képes.

Bájos kis történeteket is tartalmaz e könyv; — igaz történetek azok. Mellőzve a hosszú bekezdés, cifra szóáradat, csak néhány vonással megfestve, de tökéletes egész. Fölváltják ezeket mesterien kidolgozva rajzok, képek, hasonlatok. Mily megkapó például a párhuzam a Királyné és Valéria főhercegnő között: «Sok tekintetben teljesen ellentéte a Királynénak s hogy szivében a király mellett mégis az első helyet foglalja el, ez oly sokat mond nekem, hogy szinte kivételes tisztelettel nézem szerény és tartózkodó lényét.

Okos, tanult, megfontoló lélek. Magának szűk helyet szabott ki a világban, de ezt a szűk helyet olyan áldásossá tudta varázsolni, hogy már a látása is vigasztaló, fölemelő. Jól esik látni, hogy ilyen is van, hogy vannak áldott oázisok ebben a

sivatag világban. A lelke tiszta galamblélek, meleg, önzetlen, szépen szárnyaló, mely azonban sohase tévedez a végtelenben, mert röptének korlátot szab a — fészek.

Milyen más, milyen ellentétes képet fest elémbe a képzelet, ha az anyjára gondolok. Egy szomorú büszke hattyút látok ringani sötét vízen. Kerüli a partot, rábizza magát a tovagördülő hullámokra. Hófehér tolla meg-megvillan a távolban, míg tova hajtja a némát, a bánatost a végtelenbe futó fekete hullám . . .»

Mily találó ez is:

«Értem azt, hogy a Királyné még életében legendás alak lett. Magasan az emberek felett, messze kiemelkedve a hétköznapiságból járta Ő magányos utait. Mint egy tünemény magára vont minden tekintetet. Látták fenséges alakját, melyről le nem múlt a gyász és halvány arcát, mely fényt sugárzott oda, hova tekintetével fordult, s így nézve: szeretet, részvét, csodálat fogta el a lelkeket és megszületett a — legenda.

Ha úgy vonul át, mint az égen egy ritka bolygó egy éjen át, a legendát nem zavarják meg fantasztikus mesékkel, a profánok, kíváncsiak és együgyüek. De az Ő bolyongása hosszú volt s újra, meg újra látván a tüneményt, magyarázgatni próbáltak és — félremagyarázták.

A legenda lengő arany hajója esetlen harcot cipelt maga után: a zagyva szóbeszédet. De lehetett-e másképp?

Hogy érthették volna meg a távolállók, mikor én, ki napnap mellett oldalánál vagyok s minden törekvésem abban merül ki, hogy ne csak szeressem és csodáljam, de ismerjem és megértsem, — nem egyszer megzavarodva állok lelkének tüneményszerűsége előtt.

Értelmi fölény, lélekbeli emelkedettség, eszmei szárnyalás nélkül nem lehet őt megközelíteni, annál kevésbé megérteni. Nagyon összetett és messze kimagasló egyéniség Ő; helyes megítélése időbeli távolságot kíván.»

Bárhol lapozzunk Sztáray grófnő könyvében, gyönyörködik ott szívünk, lelkünk. És megtelik a szemünk könnyel . . . síratjuk, gyászoljuk a mi áldott jó Királynénkat.

Olyan ez a könyv mint egy szép imádság, a szeretet, hála és a kegyelet hitvallása.

És most átadjuk a szót az írónak s mutatványul közöljük Corfunak mesteri leírását:

Korfuban.*

«Félegy volt, midőn Ő fenségével elhagytuk a hajót.

Dehogy van itt tél! — Most látom csak, hogy az egész sziget olyan, mint egy virágos szőnyeg. Igazi rózsaszín tavasz, hamisíttatlan örök ifjúság mosolyog le a partokról, mely felett magas hegyen áll a hófehér Achilleion.

A klassikus stylű épületről az emberiség tavaszkorának üde életkedve, fiatal lelkének nemes formákban kifejezésre jött lendületei néznek alá az érkezőre.

Ilyen voltam valaha, szól hozzám az emberiség szelleme, míg szemem végigfut az Achilleion oszlopsorain; ilyen vagyok! beszél hozzám a mosolygó ifjú természet, kifejezése az örökkévaló szellemnek. A hajóról motoros csónak visz bennünket az Achilleion kikötőjébe, mely ide húzódik egészen a kert alá. A molótól balra egy kecses kis épület tűnik szemembe, ez a királyné fürdőháza, jobbról egy másik, mely a villamosvilágításnak szolgál.

A parton, vagyis a kert végében br. Bukovich az Achilleion igazgatója fogadta Ő fenségét, mire megindultunk fölfelé a kert szerpentinjén.

Pálmák, gyümölccsel, virággal dúsan megrakott citrom- és narancsfák közt haladtunk; a merre pillantásommal fordulok, büszke pompával néznek le rám a virító rózsafák, míg a pázsitban megbújt tenger ibolya szíves üdvözletként küldi felém légbeterjengő kedves illatát. Most elhaladunk Heine szobránál, feljebb az átszellemült arcú Byront köszöntjük és mind feljebb tartva elérjük az első erkélyt, mely a folyton emelkedő kert második harmadában van. Márványlépcsők vezetnek fel e magaslatra, melyet törpe oszlopokon nyugvó márvány kerítés vesz körül.

A terrasson a feljárattal szemben, pillantom meg hatalmas márványtömbön, félfekvő helyzetben a királyné hősét, Achil-

* Mutatvány Sztáray Irma grófnőnek «Erzsébet királynő kíséretében» című művéből.

lest. Földi hatalom, dicsőség, a sors mindig eltalálja Achilles sarkadat! . . . És mily fájdalmas ez az összeomlás, gondolom elhaladva a ledöntött hős mellett.

Tovább haladván a pálmák s rózsák közt, a második erkélyt érjük. A rá fölvezető lépcsőzet fokán, félmagas talapzaton egymással szemközt áll a két birkozó, azon pillanatban rögzítve meg, mikor egymást elkapni készülnek. Elhaladunk köztük és fent vagyunk a terrasson.

Itt visszatekintünk a tájra.

Ennek az acélkék tengerből kimosolygó tavaszi világnak csak az Albán hegyek adnak némi komolyságot. — Gyönyörű kép! — Itt a második terrasson mint egy márványban kifejezett klassikus gondolat emelkedik az Achilleion.

Megállunk szemben a Peristyllel s egy pillanatig valamenynyiünk rajtfeledt tekintete néma hódolattal látszik köszönteni a gyönyörű hajlékot.

Itt búcsút vesz tőlünk a királyné, majd lassan tovahalad és eltűnik az oszlopok közt. Mi a főbejáraton át, mely az épület másik homlokzatán van, siettünk lakásainkat fölkeresni.

A második emeleten, közel ő fensége lakosztályához voltak szobáim, kilátással a tengerre s a sziget belsejére. Hamar szétnéztem lakásomban, — minden gyönyörű, — s aztán kitárt ablakaimhoz siettem. Oh milyen nyájas, derűs, sugárzó boldog fiatal világ ez!

Hogy ne érteném meg, miért szereti Corfut mindenek felett a királyné s miért építtette épen ide kedves menedékhelyét.

«Ez az én menedékhelyem, hol egészen a magamé lehetek; itt világi tekintetek nem korlátoznak.»

E szavakkal mutatta be nekem az Achilleiont. S mert a világtól való elvonulásnak vágya szülte ezt a kis paradicsomot, ennek felelt meg itteni életmódunk is.

— — — — — — — — — — — — — —

Ma felhivatott Ő felsége, hogy bemutassa nekem lakosztályát.

A főbejárat lépcsőházában, mely az emeletre vezet, egy óriási falfestmény Achilles diadaláról beszél. Robogó kocsiján áll a hős, baljában paizs és dárda, jobbjában a kocsija után vonszolt Hektor sisakját emeli magasra, felmutatván a nyomában száguldó diadalittas görögöknek. Megálltam a kép előtt, de mialatt néztem, valahogy eltűnt szemeimből és képzeletem oda lopta helyébe a haldokló Achilles képét, tán hogy kiengesztelje e kegyetlen diadaláért.

Innen néhány lépcsőn a királyné lakosztályába, a fogadóterembe léptem.

Mi, a mi pompában, fényűzésben megnyilatkozó szépérzé-

künk a klassikus kor szépérzékéhez képest! Csillogó szülöttei a szertelenkedő képzeletnek.

Ez a terem berendezésével együtt, hű Pompei utánzat. A falak és a mennyezet gazdag freskóiról a lélek derűje, fénye, a játékos képzeletek kiapadhatlan gazdagsága mosolyg felénk.

Nem vagyok műértő; nem tudom felbecsülni, mennyi e remek utánzatnak valódi műértéke, de mialatt szememmel rajtuk feledkezem, valami szívbeli derűnek, ismeretlen játszi örömnek érzését lopják lelkembe. Mi tudatosan kultiváljuk a szépet s valami fetisszerű kultusszal áldozunk neki, míg akkor úgy áradt a lelkekből üdén, melegen, öntudatlanúl, akár a tavasz lehelete, melytől virágba öltöznek a rétek és megcsendül minden bokoralja.

A bútorok s a berendezés egyéb tárgyai kivétel nélkül bronz lábakon állanak, síkjaik, lapjaik a legremekebb mozaik munkát mutatják, a támlák és székek párnázatai, bevonatai, bár díszesek, de híven a 2000 év előtti szokáshoz, nem számíthatnak a kényelemmel!

A fogadóteremből a királyné írószobájába, s innét az öltözőjébe lépünk.

Itt kék minden, mosolygó mint az égbolt és könnyű hajnalpírt kap, az ablakok rózsaszín függönyein át. Innét nyílik a hálószoba, közepén a jegesmedve bőrrel letakart alacsony római ággyal; ebből a fürdő- és tornaszoba, mely utóbbiban naponként gyakorolja magát a királyné.

Mind e szobákba bemosolyognak a tájék változatos képei és a tenger; a fogadóteremből pedig lépcső nélkül léphet ki Ő felsége a Peristylre.

A Peristyl! Ez az Achilleion büszkesége. Nyilt oszlopcsarnok, mely nagy L-alakban fut két homlokzaton végig. Peremén korinthusi oszlopsor tartja a pompás stukkó tetőzetet, hátfalát pedig Ulisses életéből vett freskók ékesítik. Minden oszlop mögött a klassikus kor jeleseinek csonka márványoszlopon nyugvó mellszobrai láthatók, az oszlopsoron kívül pedig a múzsák, számra kilencen és életnagyságban. A Peristyl végén, hol a suhanó tekintetek a tengerről felszállva az Albán hegyeken pihen meg, nyugszik hatalmas márványtömbön az Achilleion legbecsesebb szoborcsoportja: a Pery.

A Perystil a királyné magányos sétáinak néma szemtanuja. Itt nem zavarja senki, a Perystilre nem lép senki hívás nélkül.

Mikor mindezt megnéztük, Ő fensége levezetett az első emeletre, hol megmutatta a király lakását. Beosztása nagyjában olyan, mint a királyné lakosztályáé, berendezése azonban modern.

«A király nem szereti a görög bútort — magyarázta Ő fensége — azt tartja, hogy kényelmetlenek, ami igaz is. Én azonban szeretem magam körül látni e nemesen formált szép dolgokat s miután nagy ritkán ülök, úgyis mindegy, ha kényelmesek-e vagy sem.»

Végül kimentünk a király fogadótermében nyíló tágas erkélyre, melynek kiszögellésén szemben egymással áll a két híres Centaur.

«Ezek eredetiek, a Borghese gyűjteményből kerültek ide» — jegyezte meg Ő fensége, miután már előzetesen felhívta rájuk figyelmemet.

— — — — — — — — — — — — — —

Gyönyörű tavaszi nap volt március 19-én. A délutánt Benice narancsligetében kószáltam el, hol éppen most van a java narancsidény. Már bealkonyult, mire hazatértem s mialatt felkészültem a vacsorához, jött az üzenet Ő fenségétől, hogy jöjjek fel a Perystilre.

Siettem hozzá.

Fényárban úszott nemcsak a Perystil, de az ívlámpáktól sejtelmesen bevilágított kertnek lépcsőzetesen aláereszkedő terrasszai is.

Mintha egy titokzatos tündérvilágba jutottam volna el, szinte tétovázva léptem a ragyogó csarnokba, hol most minden, mit ecset és véső szoborban, képben ide varázsolt, megelevenedni látszott a fényben.

A királyné észrevette elfogultságomat s mosolyogva mondta: «Maga még nem látta ezt holdvilágnál, azért hivattam. Igaz az ívlámpák csak látszatát adják annak, hogy milyen ez holdfényben, de ez a klassikus világítótest ma nem áll rendelkezésünkre, pedig csak ennek diskrét világításánál szép igazán az Achilleion.»

Most mint álomjáró, úgy követtem, megállva itt is, ott is s átadva magamat e mesevilág bűvös káprázatának. Elértük a Peryt; megálltunk. Itt volt határa a fény birodalmának, ott ásított fel hozzánk a sötét, a tenger éjszaka.

Talán vonzását éreztük meg e pillanatban.

Arccal felé fordulva, némán hallgattuk zúgását. Úgy hallatszott, mintha fenyegetően közelednék e ragyogó mesevilág felé.

Egyet gondolhattunk, mert hirtelen megfordulva, szó nélkül lesiettünk a kertbe. Itt szobrait mutatta be a királyné világításnál.

Byront nagyon szépnek találtam, Heinenál azonban rám mindig zavarólag hatott a kalickaszerű építmény, melyben elhelyezték. Miközben ezt néztük, megszólalt Ő fensége:

«Szeretem ezt a szomorú zsidót, kinek lelkében van valami az Ahasverus lelkéből.»

Szótlanúl mentünk innét a haldokló Achilleshez s egyenesen arra a pontra vezetett Ő fensége, melyről nézve a szobor legjobban érvényesül. És e helyről és így megvilágítva igazán megrázó hatást tesz a ledöntött hős. Az a végtelen szenvedés, mely az arcán tükröződik, nem az élettől való megválás fájdalma csupán. Achillessel nagyság, dicsőség, hatalom száll le a Hadesbe, ennek keserűsége ül szenvedő arcán, s teszi haldoklását megrendítővé.

Egy óra hosszáig tartott e tündérkerti séta.

Végre megköszöntem Ő fenségének e ritka gyönyörűséget s már kifelé tartottam, mikor utánam sietett és megállított:

«Jőjjön csak — mondá — még megmutatom magának Matsch Achillesét, ez világításnál sokkal szebb.» És vitt az előcsarnokba.

A villanyfényben szinte szikrázott a diadalmas hős, amint szágúldva s követve mirmidónjaitól, kocsija után vonszolja Hektor holttestét.

Úgy emlékszem, hogy megjegyzést nem tettem a képre. Lehet, hogy az én szemem akkor is a haldokló Achillest látta.

— — — — — — — — — — — — — — —

Szolgálatom alig van, de annál több időm a kószálásra.

Körül majd 10 kilométernyire már ismerem a szigetet és apróra magát Corfut. Tegnap a Ponticonisi — Egérszigeten — voltam, melyet Ulisses megkövűlt hajójának mondanak; ma a kikötőt, majd az erődöt tekintettem meg s aztán, hogy Corfu semmit el ne titkoljon előlem, végigmentem a Getton. Mondhatom, hogy rettenetes hely.

És telnek a napok. . . . Lélekandalító csendben éli a királyné fényes Robinson életét. Látom, hogy ez áldásos reá és ennek tudatában keresem a vigasztalást, ha itt teljesen fölöslegesnek érzem magamat.

— — — — — — — — — — — — — — —

Gizella főhercegnőt és férjét várjuk.

A Miramaron jönnek Brindisiből s Berzeviczy fogadja őket Benicében.

Mi Ő fenségével az Achilleion udvarán sétálgatva várjuk a vendégeket. Én eközben corfui benyomásaimról adtam számot, s miközben Cressida kútját, Gasturi szép leányait említettem, a királyné lelkesen emlékezett meg róluk, mint egy letünt szebb kornak kései hírmondóiról.

«És a gasturi nők — toldotta meg Ő fensége — nemcsak antikszerű szépségükkel imponálnak nekem, de fáradhatatlan munkásságukkal is. Nemcsak a házi, de a föld- és szőlő-

munka javarészét is ők végzik. Látta-e már a görögöt szamáron és az asszonyt mellette gyalog járni? — Hát ez a helyzet jellemzi itt a férfi és nő közti viszonyt.»

De ime, — érkeznek vendégeink. Ő fensége örömmel siet eléjük; szívbeli melegséggel fogadja gyermekeit, lekötelező nyájassággal azok kíséretét. Aztán fölkiséri őket a király lakosztályába, hol lakni fognak, — de itt alig pár percet időznek, s már viszi őket és megkezdődik az Achilleion bemutatása.

A bajor fenségek velünk vacsoráltak, nagyon vidáman és kedélyesen. Még alig hogy végeztünk a vacsorával, már jött az üzenet Ő fenségétől, hogy menjünk fel valamennyien a Perystilre.

Egy majdnem teljesen sötét oldallépcsőn tartottunk felfelé és szinte kápráztató volt a hatás, mit a fényárban úszó csarnok a belépőre tett. Szemben velünk fenséges tartással közeledett a királyné. Fekete ruha volt rajta s nyúlánk alakja lebegni látszott a fényben; mosolygott, de mosolya nekem ma fájdalmasnak tetszett. Talán sohasem láttam ilyen poetikusan szépnek.

Az elragadtatás, melyet az Achilleion okozott vendégeinknek, jól esett Ő fenségének s úgy vagy egy félóráig ott tartott bennünket. A búcsúzásnál utolsónak maradtam, — szomorú mosollyal szólt hozzám:

«Az én csöndes ábrándozásaimnak vége lenne, ha azt mint ma, gyakran meg kellene zavarni.»

Az Achilleion menedékhely, egy sebzett nagy lélek rejtekhelye. Itt idegenebb lesz hozzá a legközelebb álló is. Ez az otthon, a bánatos nyugalomnak, az elgyászolt reménységnek, a világból száműzött ábrándok s álmoknak a csöndes otthona. Ne akarja azt senki megzavarni!

Másnap húsvét vasárnapja volt. A kiséret az előcsarnokban gyülekezett miséhez. E helyen mindig rossz hatással volt rám a vizbefúlt Ofeliának reliefje. Nem szerettem ránézni. A benyíló kis kápolna térdeplőin a királyné és gyermekei imádkoztak.

Nekünk bent nem jutott hely, oly kisméretű a kápolna belseje. Az oltárkép egy Stella Maris, mely felett Munkácsi képe: «Krisztus Pilátus előtt» látható mozaikban. Ő felsége nagyon szereti ezt a képet.

— — — — — — — — — — — — — —

Ma nagy ebédet adunk, melyen a királyné is részt vesz. Mily ritkaság ez! és milyen örömünnep valamennyiünknek. Én és br. Bukovich díszítettük a táblát, tarka irisekkel, páfrány- és mirtusgalyak közül kimosolygó sok-sok ibolyával. Mondanom sem kell, mennyire büszkék voltunk, mert Ő felségének nagyon megtetszett a munkánk.

Az ebéd remekül sikerült, a királyné elragadó kedves volt, s nem egyszer jót nevetett a társalgás tréfás fordulatain. A cerkle alatt szinte csodálkozással néztem, mennyi bájjal, vidáman viszi a társalgást. Sokszor bámultam ezt, s itt az Achilleionban inkább mint valaha. Milyen királyi ez a magányos lélek! Szinte sugárzik belőle a szív, mikor az emberek közé lép. Mintha mindazt, mit elzárkózottságában megvont tőlük, ilyenkor kívánná busásan kipótolni.

Még egy kis ünnepségfélénk volt e napon, de ez már csak a kiséret körében folyt le.

A görögnek ma telt le az éve és kilépett a szolgálatból. Elutazása előtt Berzeviczy átnyújtá neki legmagasabb megbízás folytán a Ferencz József-rend kiskeresztjét s ez a kitüntetettet láthatólag meghatotta.

A «sétabot», ahogy a királyné nevezte, jól végezte szolgálatát és a mi rokonszenvünket is bírta. Értelmes, szerény ember volt; jártas a görög és francia nyelvben és irodalomban.

— — — — — — — — — — — — — — —

Kissé borús időben néztük meg a bajor fenségekkel Monrepost, a görög király nyaralóját. Igénytelen kis kastély, melynek fekvése azonban gyönyörű s melyben a hatvanas évek elején a királyné is töltött pár élvezetes hetet.

Innét gyalog mentünk Il Canoneig, majd csolnakon tovább a Ponticonisire. A kis sziklaszigetnek óriási sötét ciprusaival komor és mistikus képe van. Azt mondják, hogy Böcklin erről festette a halottak szigetét.

Haza a Miramar motorcsónakja vontatta utána akasztott csolnakunkat a kert alatti öbölbe. A kertben találkoztunk Ő felségével, kinek a fenségek azon frissiben elmondták benyomásaikat.

Még több hasonló kirándulást tettünk vendégeinkkel a környék szebb helyeire. Bejártuk velük a várost is s a napok itt tartózkodásuk alatt igen kellemesen teltek. Ma aztán elutaznak. A búcsúvacsora után lejött Ő felsége is s vele az egész kiséret lekisérte a kedves vendégeket a kikötőbe, hol már várta őket a ragyogón kivilágított Miramar.

A királyné nagyon érzékenyen vált meg gyermekeitől, kik néhány perc mulva már a Miramar fedélzetéről integettek felénk. Mikor a hajó megindúlt egy rajta föllobbanó óriási projektor fénye odahullt a partra s bevilágította a kertet, az Achilleiont, sőt a Kiriaki sötét gerinceit is. Soká néztünk az elúszó palota után s aztán hallgatagon haza indultunk.

— — — — — — — — — — — — — — —

Telik az idő. Még néhány nap és mi is itt hagyjuk e kedves, szép helyet. Szomorúsággal gondolok erre.

Ő felsége ma nagy búcsú dejeunert adott, melyen valamennyien jelen voltunk. Kizárólag görög ételek járták és corfui borok. Nincs az a magyar úri ház, melynek asszonya kedvesebben tudná az asztal körül, hogy úgy mondjam, montirozni a vendégeit, mint a királyné. Egészen elemében látszott lenni s bár az a kis társaság a közeli válás nyomott hangulatával ült asztalhoz, rövidre rá csengett a pohár, a szemekben megvillant a kedély fénye és én képzeletben szinte látni véltem, miként árad be a kert napfénytől átszűrt zúgaiból, egy vidám kis szellemsereg, mely füzérbe fogódzva körül táncolja az asztalt s a kedv rózsáit szórja az Achilleion vendégeire.

Egy remeklése volt ez a királyné szívének. Beláttam a lelkébe. Mintegy engesztelő áldozatot hozott az ő hűséges népének, amiért itt elzárkózva tőlük, egyedül a saját világában élt.

Már most csomagolunk és — holnap — el!

Ki tudja, látom-e még valaha ezt a gyönyörű helyet? — Az utolsó nap öröme, hogy Ő fensége elkérte tőlem az arcképemet. Ez — gondoltam én — a mi közel végbúcsúnk édes bús előjátéka.

Alkonyat felé váratlanúl lehivatott Ő fensége a kertbe s ott megmutatta a trónörökös emlékoszlopát, melyet ép az nap állíttatott föl.

A megkapó alkotás Lugánóban készült.

A hatalmas szürke gránit emléknek a talapzatból kiemelkedő része négyszögletű sima lap, melyben medaillonszerűen van kidolgozva Rudolf főherceg mellképe reliefben. A relief felett a tömb szélén ül s az abból kinyúló csonka oszlopnak támaszkodik a halál angyala. Szárnyai rebbenőben vannak, tekintete komor, kérlelhetetlen s míg baljával Rudolfra mutat, jobbjában már aláfordúlt az élet fáklyája.

Kiegyenesedve, a végtelenbe vesző tekintettel állt ott a királyné és árnyéka odahullt az oszlopra; mintha a fiát ölelné ráborúlva, mintha kihallanám a csöndben lelkének keserves zokogását.»

KONTÁR TANÍTÓNŐK.

Negyven év óta áll fenn a polgári iskolák intézménye; az állami polgári iskolai tanítóképzők is csaknem negyvenéves multra tekintenek vissza. Minthogy a polgári iskolai tanároknak szolgálati ideje is negyven évre terjed, emberi számítás szerint a kellő képesítést nélkülöző elemnek a tanári testületekből most már el kellene tünnie.

De ezzel a képesítés kérdése még nincs rendezve, mert ha azt kutatjuk, vajjon *minden tanító és tanítónő azt a tárgyat tanítja-e, amelyre képesítése szól*, akkor arra a meglepő eredményre jutunk, hogy feltünően sok tanítónő olyan tárgyakat tanít, amelyekre nincs képesítve.

Számos ilyen furcsa esetről hallottam már. Azt hittem, hogy ezek majd meg fognak szünni, de tévedtem: ezek az esetek nem fogynak, hanem folyton szaporodnak s egyelőre nincs is kilátás arra hogy megszünnének.

Nem szükséges bizonyítanom, hogy az ilyen tanítói működés nem egyéb mint *kontárkodás*. Ha pl. fizikát tanít az, aki tulajdonképen a nyelvi és történeti tárgyakra készült, akkor kénytelen az elemi tanítónőképzőben szerzett porlepte, megfakult és elégtelen fizikai ismereteit könyv útján fölfrissíteni, kiegészíteni és tökéletlen tudással növendékeinek beadni; ez tehát épen olyan, mintha népiskolai tanítónőt alkalmaznak polgári iskolánál.

Csupán csak abban különbözik attól, hogy nem okoz olyan feltünést s hogy talán nem is ütközik a szabályokba, de a valóságban nem egyéb mint kontárkodás.

Ilyen kontárkodásra, még pedig hatóságilag helybenhagyott kontárkodásra akarok itt rámutatni.

Az önvédelem kényszerít jelen soraim megírására, amelyek nem csupán a polgári leányiskolai tanítónőknek szólnak, hanem ezen iskolák igazgatóinak, felügyelőinek és fenntartóinak is.

Amióta az új polgári leányiskolai tanterv életbelépett, minduntalan hozzám fordul valamelyik fiatalabb polgári iskolai tanítónő hol levélben, hol pedig személyesen.

Előrebocsátva azt, hogy az n . . . . i polgári leányiskolában kapott alkalmazást, elmondja, hogy többek között a rajzot is kell tanítania s tisztelettel arra kér, adjak neki erre vonatkozólag utasításokat, mert a tantervből nem tud kiigazodni, jelöljem meg neki továbbá azt a könyvet, amelyben a rajztanításra nézve bővebb tájékozást találhat.

Volt növendékeimnek, ha valami tanácsért fordulnak hozzám, mindig szivesen és gyorsan adok utbaigazítást. De ebben az esetben igazán nem tudom mit tegyek.

Mert könnyű belátni, hogy valakit egy új, idegen tárgy tanításába bevezetni nem lehet sem félórai beszélgetéssel, sem pedig hosszadalmas levélben.

Ezt a tanítónő is tudhatná, aki tisztában van azzal, hogy milyen tárgyakra van képesítve, tisztában van azzal, hogy sem a nyelv- és történettudományi, sem a mennyiségtan-természettudományi szakcsoport tárgyaira szóló oklevél rajztanításra nem képesít. De jól tudja ezt az igazgató meg a tanfelügyelő is.

Hát akkor miért vállalja el a tanítónő a rajztanítást? Azért, mert kényszerítik őt erre az igazgató, a tanfelügyelő vagy a körülmények.

A kezdő tanítónő nem mer felsőbbségének ellentmondani, ez természetes; ha tehát igazgatója, tanfelügyelője azt mondja neki, *kell rajzot is tanítania, kell hogy értsen hozzá,* akkor nem ellenkezik; elvállalja a rajztanítást, nem tagadja, hogy némileg ért hozzá, kivált ha még kiderül, hogy rajzból jelese volt a képzés második évében.

De még akkor is, ha azt a feltételt szabják ki, hogy rajzot is *kell* tanítania, ha az állást meg akarja nyerni, kénytelen ráállani. Erre a felekezeti képzőknek versenye folytán elvállalt tanítónői túltermelésnél fogva is kénytelen ráállani, csakhogy kenyérhez jusson.

Azonban az igazgató, a tanfelügyelő és az iskolafenntartó

is kényszerhelyzetben vannak. Heti 8 órára — ennyi a polgári leányiskola négy osztályának összes rajzórája — nem alkalmazhatnak külön rajztanítónőt, mert ennek még heti 12—16 órában kellene olyan tárgyakat tanítania, amelyekre nincs képesítve. Igy mégis csak kisebb hiba történik, ha más szakra képesített tanítónő tanít rajzot is. Hiszen véleményük szerint ez nem is «tantárgy» hanem pihenő foglalkoztatás, «ügyesség», amelyben a szellemi erők nem vétetnek igénybe s csupán a kéz ügyeskedik. Kell ennek tanítására külön képesítés?!

Ezekkel megnyugtatják lelkiismeretüket, rábeszélik sőt kényszerítik a tanítónőt a rajztanításra. Ha azután a tanítónő még megigéri, hogy tanácsért, utasításokért valami szakemberhez fordul, akkor az ügy mind a két félre nézve kedvezően el van intézve.

De hát mit válaszoljak annak a szegény tanítónőnek, aki szorultságában bizalommal fordul hozzám, volt tanárához? Csak nem utasíthatom ridegen vissza?

Azt szoktam válaszolni, hogy hibát követett el, amikor olyan tárgynak tanítására vállalkozott, amelyre nincs képesítve. Ha mégis vállalkozott rá, akkor kötelessége kijelenteni, hogy a kényszerhelyzetnek engedve, *ideiglenesen* ellátja ugyan a rajzórákat, de *az eredményért nem lehet felelős.*

Erre a kijelentésre azonban a kezdő tanítónőnek előreláthatólag nem lesz bátorsága, hisz állás elfoglalásánál még a férfiak is mindent megigérnek és a világért sem ellenkeznének; annál inkább rááll a kiszabott föltételekre a nő, akitől elvégre férfias bátorságot nem is követelhetünk.

Ezért ezen a helyen én teszem azt a kijelentést, hogy a tanítónőt feljebbvalói kényszeríthetik ugyan a rajznak tanítására, de az eredményért felelőssé nem tehetik. És amikor a rajzórák betöltésére kerül a sor, *kötelességük felsőbb helyen erre képesített tanerőt kérni* vagy jelentést tenni arról, hogy kénytelenek voltak ezt a tárgyat ideiglenesen olyan tanítónőre bízni, akinek nincs meg az arra való képesítése.

A tanügyi kormány szintén márnegyven évvel ezelőtt belátta, hogy a rajztanításra külön művészeti kiképzésben részesített taná-

rok, tanítók és tanítónők szükségesek: erre a célra állította föl báró Eötvös József az «országos mintarajztanodát és rajztanárképezdét», mely a mult évben képzőművészeti főiskolává emeltetett.

Ezen intézetnek létesítésével a magas kormány a hazai rajzoktatásügy jövőjét biztosítottnak vélte. Az intézet szakszerű és magas művészeti színvonalon álló működése teljesen igazolni látszott a beléje helzezett várakozásokat. Az intézetnek kiállításai úgy itthon mint külföldön: Párisban, Chikagóban, Liègeben, Milanóban és Londonban osztatlan elismerésben részesültek s ezek a sikerek a tanügyi kormányt a hazai rajzoktatás jövő fejlődésére nézve annál jobban megnyugtatták.

Ilyen bőséges elismerés mellett kinek juthatott volna eszébe a hazai rajzoktatásügy elmaradottságára gondolni is?!

De — sajnos — ez az elmaradottság bekövetkezett és nőttön nőt. Irányadó körökben nem vették észre, hogy *a külföld elismerése nem a hazai rajzoktatást, hanem a felsőbb rajz- és művészeti szakoktatást illette;* az általános képzést nyujtó iskoláknak rajzoktatása ellenben homályba merült, mostoha elbánásban részesült, szervezetlen maradt.

De figyelmen kivül maradtak a művészeti intézetnek gyakorlati céljai is. Nem vették észre, hogy nem képesít annyi polgári iskolai rajztanítót, mint amennyi a polgári fiuiskoláknál szükséges volna, nem vették észre, hogy a polgári iskolai *rajztanítónők el sem juthatnak rendeltetésük helyére,* mert ezen iskolák tanterve a rajzra csak heti 8 órát tűz ki. Mindezeket részletesebben elmondottam a N. Nőnevelés január-februári számában.

A mulasztások következményei az évek során annyira megnőttek, hogy ma mintegy 230 polgári leányiskola maradt rajztanítónő nélkül, ami azt jelenti, hogy *kétszázharminc polgári leányiskolában kontárok kezében van a rajztanítás.*

Kit terhel ezen mulasztás?

Mulasztás történt akkor, amikor az általános nevelést nyujtó iskoláknak rajztanítását összetévesztve a felsőbb rajz- és művészeti szakoktatással, az elsőt nem részesitették a kellő fejlesztésben. Mulasztás történt a rajztanítónői intézmény szervezésénél.

mert nem egyeztették össze a gyakorlati igényekkel, nevezetesen a polgári leányiskolák rajzóráinak számával és a polgári iskolai rajztanítónőkben mutatkozó szükséglettel.

De mulasztást követtek el az iskolák hatóságai és fenntartói is, amikor a rajztanítást illetéktelen tanerőkre bízva a tanügyi kormányt megnyugtatták és nem hívták föl figyelmét a rajztanítónőhiányra és a rajztanítónők alkalmazásánál mutatkozó egyéb nehézségekre.

Ezt a hibát némileg menti az, hogy a régi tanterv rajzi részében olyannyira túlnyomó volt a geometriai anyag, hogy csaknem joggal bízhatták rá a rajztanítást a mennyiségtani szakra képesített tanítónőre. Ez egyszersmind oka annak, hogy csak az új tantervnek életbeléptetése óta fordulnak a tanítónők sűrűbben hozzám.

Vajjon hogyan fogja a rajztanítást mostan elvégezni az a 230 tanítónő, aki illetéktelenül tanítja a rajzot, amikor a rajzi tanterv többé nem geometriai anyagot tartalmaz hanem olyant, amelyhez igazán művészeti arravalóság és képzettség szükséges? ! Tudom, hogy a tanügyi hatóságok most is hamar megtalálják a megnyugtató jogcímet. Azt mondják majd, hogy az illető tanítónő a sok évi gyakorlat útján «beletanult» a rajztanításba.

Tehát nem tanulni kell a dolgot, hanem tanítani, hogy értsünk hozzá, hogy a szaktudást megszerezzük! Nem, ez nyakatekert következtetés, ezzel el lehet ámítani a hozzá nem értőket vagy azokat, akik látni nem akarnak, de őszinte becsületes eljárásnak ez nem mondható.

Hibát követnek el az iskolai hatóságok és fenntartók ma is, ha felsőbb helyen nem tesznek rögtön jelentést a rajzórák betöltése körül mutatkozó nehézségekről. Meg vagyok arról győződve, hogy a magas tanügyi kormány már régen gondoskodott volna a hiányok megszüntetéséről, ha ilyen jelentések az ország minden részéből érkeztek volna.

Míg azonban itt is, ott is meg nem engedett kibúvókkal kerülik ki a nehézségeket, addig egyesek hiába sürgetik a bajok orvoslását *s a tanügyi kormány jobban tenné, ha a rajzoktatást*

a polgári leányiskolák tantervéből törölné, mintsem hogy nyugodtan nézze és díjazza a kontároknak céltalan időfecsérlését.

Ezek után ismét azt kérdem, miféle tanácsot adhatok egy ilyen kontár tanítónőnek? Feltéve, hogy szakemberrel volna dolgom, akkor a magam által is éveken át kipróbált anyagot kellőképen részletezve és felosztva csak hetekig tartó fontolgatás után merném a módszeres utasítást illusztrációkkal is ellátva kezemből kiadni.

Laikussal szemben azonban még az ilyen munka is hiábavaló volna, mert hisz annak sok olyan fogalmat, amelyet nem ismer, előbb meg kellene magyarázni. De a magyarázatból sem lenne elég a szóbeli, hanem a rajzbeli magyarázatot is segítségül kellene venni, de szükség volna mindenekelőtt arra, hogy a tanítónő maga is gyakorlati művészeti kiképzésben részesüljön, szóval: *teljesen hiábavaló munkát végeznék, ha a kellő szakismeretek hijján szükölködő tanítónőnek módszeres utasításokat adnék.*

De hibát is követnék el azzal, ha utasításaimmal elhitetném a tanítónővel vagy följebbvalóival, hogy most már képes a rajztanításra, némi jogcímmel járulnék följebbvalóinak beleegyezéséhez, hogy most már taníthatja a rajzot. Mint a rajztanárvizsgáló bizottságnak régi tagja tudom, hogy milyenek a szakképzésnek és a képesítésnek követelményei: épen ebben a minőségemben nem kelthetem azt a látszatot, hogy azt a szakképzettséget, melyet felvételi vizsgálaton kiválogatott egyének csak négy évi képzés után sajátíthatnak el, azt mással egyórai utasítással vagy egy-két levélben is közölni lehet, nem nyújthatok segédkezet ahhoz, hogy az összes érdekelt feleket megtévesszem s a rajzi szakképzettségről táplált ferde nézeteiket megerősítsem.

Önvédelem volt ugyan jelen soraimnak első célja, de reménylem, hogy ezekkel az illetékes tanügyi köröknek tájékoztatására és a polgári leányiskolai tanításban mutatkozó nagy bajnak az elhárításához is hozzájárulok.

Budapest. *Hollós Károly.*

A MAGYAR NEVELŐNŐK KÉPZÉSE.

Midőn örömérzettel tekintünk nemzetünk ezeréves kulturájára, meg kell vallanunk, hogy tanügyünk ezen kulturának csak egy ifjabb rügye, amely a korok és társadalmi viszonyokhoz simúlva kapta meg karakterisztikus jellegét.

Modern tanügyünk fejlődését tekintve, azt látjuk, hogy ez némi egyoldalúságot mutat, egyik másik ága már a tökéletesség bizonyos fokára emelkedett, míg a másik parlagon hever.

Tanítónőképzésünk újabb kialakulásában olyan szervezetet nyert, melynél különbbel nyugati szomszédjaink sem dicsekedhetnek, azonban csaknem teljesen megfeledkeztünk a magyar nevelőnőképzésről. Magyar nevelőnőképző jelenleg csak egy van s az is csak névleg, mert bizony évek során át alig akadt növendék, aki tényleg le is tette volna a nevelőnőképesítőt s nevelőnői állást foglalt volna.

A tanítónőképzés terén óriási a túlprodukció, úgy hogy a jelöltek nem juthatnak állásokhoz. Négyévi munka, fáradság és tőkebefektetés után csak ott vannak, hogy legföljebb azon erkölcsi sikerrel vigasztalhatják magukat, hogy alaposabb, intenzívebb míveltségük van, mint azon ifjú leánytársaiknak, akik előtt nem nyíltak meg a képezde kapui. De még ez a vigasz is nagyon kétes értékű a szülőkre nézve; így a sok gyermekkel és kevés földi javakkal megáldott családapa elsősorban gyermekeinek keresetét óhajtja biztosítva látni.

Az állami képzőkkel versenyt árasztják el az országot tanítónőkkel a felekezeti képzők s ezen nemes versenynek csak azok a tanítónőjelöltek adják meg az árát, akik nem juthatnak kenyérhez.

Egészen más képet mutat a nevelőnői szükséglet, itt nagy a kereslet és nincs kínálat, úgy, hogy külföldi importra szorulunk.

A mi intézetünkhöz, amely hivatalosan nevelőnőképző is, évente, különösen tanév elején, özönével érkeznek a megkeresések nevelőnők iránt s mi ezidőszerint alig tudtunk egyet-kettőt ajánlani.

Mi ennek az oka? E kérdésen elgondolva, az okokat két szempont alá csoportosíthatom. Vannak tanulmányi és társadalmi nehézségek. Az előbbiekre vonatkozólag következőket tapasztaltam. A mi nevelőnőképzésünk a tanítónőképzéssel szervesen összeforrt intézmény. A zenében és nyelvekben jártasabb tanítónőjelöltek az említett irányokban alaposabb képzést nyertek, ennek alapján a sikeresen letett tanítónői és nevelőnői vizsgálat után, a tanítónői oklevél mellé külön nevelőnői oklevelet is kaptak. Hogy a tanítónők és nevelőnők ilyen párhuzamos képzése mennyire nem vált be, igazolja azon körülmény, hogy pl. tavaly nem képesítettünk senkit nevelőnői pályára. A növendékek a nevelőnői tanfolyamra való felvételt csak arra használják, hogy ezáltal egyáltalában felvételt nyerjenek, mert a nevelőnőjelöltek a felvétel s a kedvezmények elnyerésében elsőbbségben részesülnek a többi pályázó felett. A felvett növendékek mihelyt érzik a kettős teher súlyát, kimaradnak a nevelőnőtanfolyamból s képesítő vizsgálatra rá sem kerül a sor.

Ezen fonákság okát elsősorban a helytelenül felfogott cél kitűzésben s a kettős képzésnek egy kalap alá foglalásában találom. A tanítónőképzés célja népünk speciális erkölcsi és gazdasági viszonyainak megfelelő tanítókat nevelni, míg a nevelőnőképzés célja a főrangú és anyagi bővelkedő polgári társadalmi osztály gyermekeinek megfelelő nevelőket képezni. Minthogy ezen társadalmi osztályok műveltsége és anyagi viszonyai merőben különböznek egymástól, ennélfogva nevelésük is lényegesen más. A földmíves gyermekére más életfeladatok várnak, mint a főúri csemetékre. És mi a kettőnek nevelőit ugyanazon sablon szerint akarjuk képezni. A szo-

rosabb értelemben vett népnek túlnyomóan józan, gyakorlati irányú nevelés kell. Ezért a tanítónőképzést el kellene választani a nevelőnőképzéstől, mert a tanítónőképző tantervében sok az olyan ismeret, amely a népre nézve fölötte szükséges, tehát a néptanítónak tudnia kell s viszont a nevelőnőképzésnek sok olyan tárgya lesz, amely a néptanítónak egyáltalában nem kell, pl. az idegen nyelvek ismerete, magasabb zenei képzés stb.

E kettőnek a képzésben való összetömörítése csak túlterheltséget eredményez, ezért nem bírnak növendékeink a kettős teherrel megküzdeni.

Itt kellene tehát segítenünk. Válasszuk el a tanítónőképzést a nevelőnőképzéstől. Hirdessünk külön felvételi pályázatot nevelőnőjelöltek számára, vessük alá őket felvételi vizsgálatnak, hogy arravalóságuk iránt meggyőződést szerezzünk. Készítsünk a nevelőnők számára külön új tantervet, amely az elméleti ismereteket oly mértékben ölelné fel, mint azt céljaink megkívánják s amit fölösleges terhek elhagyásával nyerünk, azt fordítsuk a művészi kiképzésre.

Ez a tanterv felfogásom szerint a következőkre lenne tekintettel:

A nevelőnőképző tantervének elméleti tárgyait a neveléstannal és didaktikával szoros kapcsolatba kell hoznunk.

Mint konkrét példát különösen kiemelem a történetet, amelynek jellemfejlesztő hatását tán nem is kell bővebben fejtegetni.

A költészet, irodalom bőséges anyagot szolgáltat nevelési szempontból. Szélesebb körű irodalmi műveltség elsajátítása céljából irodalmi olvasóórák, az előadó művészet s a szép felolvasás gyakorlására külön szavalati órák tartása kívánatos.

A természettudományi tárgyakat mint modern műveltségünk alapvető tényezőit, megfelelő terjedelemben kellene felölelni.

Nagy gond fordítandó az idegen nyelvek elsajátítására, ezeknek tudását a nevelőnőtől mindenütt megkívánják s négy év alatt, kivált a direkt módszerrel, a némi nyelvérzékkel biró tanulót lehet annyira vinni, hogy az illető nyelvet meglehetősen elsajátítsa. Ez utóbbi állításom vonatkozik a kevésbbé ismert francia és angol nyelvre, a németből már minden növendéknek a felvételnél kell annyit tudnia, hogy ezen nyelv begyakorlása már csak kevés fáradságot okozzon.

Az idegen nyelvek elsajátítását igen megkönnyítené azon körülmény, ha a nevelőnő-internátusban a magyarajkú felügyelő nevelőnők mellett idegen anyanyelvűek is nyernének alkalmazást, hogy a növendékek a rendes tanórákon kívül, még az illető nyelv társalgásában is gyakorolhatnák magukat.

Behatóan kellene a zenei képzéssel foglalkoznunk, a magán ének és zongora tanításával, fakultative lehetne a hegedűjátékot is tanítani. Adjunk a kellő óraszám mellett elég időt a szükséges gyakorlásra. A mostani rendszernek is egyik hibája az, hogy az elméleti túlterheltség miatt nem jut növendékeinknek elég idejük a gyakorlásra, ennélfogva nem képesek zenéből oly eredményt produkálni, mint amennyi zenei tudást nevelőnőtől megkívánnak.

Fontos a művészi rajz, festés, kézimunka s más modern technikák elsajátítása.

A testfejlesztő tornagyakorlatok mellett a korcsolya és tennis játék is felveendő. A felsorolt részletektől eltekintve, még egy fontos kérdés merül fel, t. i. hol sajátítsa el a leendő nevelőnő a gyermekekkel való bánásmódot s a környezetének megfelelő jó modort? Ezen kérdés megoldására legalkalmasabb az internátussal egybekötött nevelőnőképzés, ahol a bentlakó tanítónők, illetve nevelőnők ez irányban figyelemmel kisérhetik a jelölteket. Ami pedig a gyermekekkel való bánásmód elsajátítását illeti, azt csak úgy lehetne sikeresen megoldani, ha a képző internátusát egy gyakorló iskolai internátussal kapcsolnánk össze, amely a jelölteknek alkalmat adna tényleg gyermekekkel foglalkozni s őket tanulmányozni.

Ilyen szervezetű nevelőnőképzőt létesített Trefort miniszter eszméi alapján Zirzen Janka a VI. ker. áll. tanítónőképzőben, ahol évente körülbelül tíz nevelőnőnövendék nyert teljesen ingyenes kiképzést. A felvétel megelőző felvételi vizsgálat alapján történt. Sajnos, hogy felvételt itt csak megfelelő összeköttetésekkel biró leányok nyertek, akik kiképeztetésük befejezése után nem igen pályáztak nevelőnői állásokra. Ezért fontos, hogy a nevelőnőjelöltek lehetőleg olyan társadalmi körből kerüljenek ki, amelynek gyermekei rá vannak utalva, hogy tényleg nevelőnői állást foglaljanak.

A fentemlített nevelőnőképző 1894-ben Budára tétetett át s kapcsolatba jutott a tanítónőképzővel, ez az egyesítés adta meg a nevelőnőképzésnek a kegyelemdöfést. Ezért most újra fel kell vetni ezt a kérdést, hogy a mi nemzeti kulturánkra nézve oly beláthatatlan fontosságú intézményt ismét felvirágoztassuk, hogy ezáltal elejét vegyük az idegen nevelőnők tömeges

beözönlésének, akik a nemzet vezetésére predesztinált ősi magyar fajt idegen szellemben, idegen eszmékkel nevelik; akiknek nincs érzékük a nemzet ezeréves múltjában gyökerező nemzeti geniusz iránt, akik nem olthatják tanítványaik lelkébe a magyar föld szeretetét, akiknek ajkán nem cseng a honi nyelv s a magyar dal, szóval idegenek, akik ma itt, holnap ott tanítanak parlirozni vagy speak-olni.

Ezen nevelőnők, tisztelet a kivételeknek, sokszor a morális tudat oly primitiv fokán állnak, hogy nem ritkán a család belső békéjét is megbolygatják.

Végül ne feledjük el a nemzetgazdasági motivumokat sem, akik az itt megtakarított tőkét hazaviszik, mert a józan elem igen takarékos s nem tölti életének javarészét «barbárországban», hogy pénzét is itt költse el.

Az utóbb mondottakkal már önkénytelenül társadalmi kérdéseket érintettem s áttérek ezek egyik legfontosabbjára: mikép gondoskodjék a magyar társadalom nevelőnőinek erkölcsi és anyagi biztosításáról?

Az előbbiekre nézve azt hiszem, hogy minden jóérzésű magyar úri ember és nő szívesen oltalmat nyújt házában egy olyan fiatal leánynak, aki helyettük teljesíti gyermekeik nevelésének nehéz feladatát. Az anyagiakra nézve azonban kívánatos, hogy a nevelőnő tisztességes javadalmazásban részesüljön, továbbá, hogy jövőjéről gondoskodjunk nyugdíjalap létesítése által.

Ezen nyugdíjalapba a nevelőnő és kenyéradója egyaránt bizonyos százalékot fizetne be s ezen alap állami ellenőrzés mellett kezeltetnék, vagy pedig a nevelőnőket is be kellene venni az «Országos Tanitók Nyugdíjintézetébe» s törvényhozásilag kellene a nevelőnők jövőjének anyagi biztosítékairól gondoskodni.

Mert a kellő biztosítás lehetősége nélkül senki sem vállalkozik e szép, de nehéz pályára.* Azt hiszem a humánusan

* Ez a nevelőnőszükséglet főoka. Szerk.

gondolkodó magyar társadalom ezt be is látja s nem zárkózik el majd némi áldozattól, hogy a magyar leányoknak kenyeret, saját gyermekeiknek pedig jó magyar érzésű és gondolkodású nevelőnőt adjon.

Ha az állam törvényhozásilag nem gondoskodhatnék a magyar nevelőnőkről, akkor a magyar társadalom feladata marad segélyezés alapján, társadalmi úton nyugdíjalapot teremteni, melyhez az állam évente bizonyos megszabott összeggel hozzájárulna. Ha a magyar nők lelkesedése és áldozatkészsége árvaházakat, tanítónőképzőket létesített, tömörüljenek most is és tegyék lehetővé a magyar nevelőnő képzésének megoldását, melynek gyümölcseit ők maguk, gyermekeikben fogják élvezni.

A nevelőnők jövőjének biztosítása mellett szabályoznunk kellene a nevelőnő és a családtagok jogi viszonyait, mindkét félre kötelező szolgálati pragmatika által, az itt felmerülő vitás ügyek eldöntése valamely tanügyi hatóság, vagy az ezen ügyek elintézésével megbízott bíróság által történnék.

Még egyszer összefoglalva a mondottakat, kívánatos, hogy a nevelőnőtanfolyam a tanítónőképzéstől elválasztassék.*

* A tanítónői és nevelőnői tanterv egyesítéséből származó túlterheltségre rámutatott a bp. II. ker. áll. tanítónő- és nevelőnőképző volt érdemes igazgatója dr. Katonáné Thuránszky Irén, ki az 1900. évi okt. 21-én 1890. számú felterjesztésében a magas miniszteriumnak a nevelőnői tantárgyak csoportosítására vonatkozólag a következő javaslatot tette: «A nevelői tanfolyam szervezetét olyképen kellene módosítani, hogy egy és ugyanazon tanulóra ne legyen kötelező két idegen nyelvnek és a zenének tanulása, hanem, hogy kevesebb tantárgyból álló csoportok kombináltassanak s a képesítés is a tárgyak e szűkebb körére terjedjen ki. A csoportok a következők volnának:

a) német és francia nyelv;
b) német nyelv és zene;
c) francia nyelv és zene;
d) német nyelv, rajz és festészet;
e) francia nyelv, rajz és festészet;
f) zene, rajz és festészet.

Az angol nyelv az utóbbi öt csoport bármelyikénél kombinálható legyen. A jelöltek esetleg két csoport tárgyát is hallgathassák és két csoportból is tehessenek vizsgálatot».

A nevelőnőtanfolyamba való felvétel a tanulók alkalmas voltának eldöntése szempontjából felvételi vizsgálat alapján történjék. A felvett növendékek nevelése internátusban történjék állami segélyekkel, mert a szegénysorsú leányokat akarjuk e pályára terelni, jómódú szülő gyermeke nem megy nevelőnőnek.*

A végzett négyévi tanfolyam befejeztével a jelölt magánházakban nyerne alkalmazást, vagy pedig tanítónőképző intézeteknél (felsőbb leányiskoláknál) bentlakó nevelőnői állást tölthetne be (ha ezen állásokat idővel rendszeresítenék). Ezáltal elejét lehetne venni a mostani vándorrendszernek, hogy a végzett polg. iskolai tanitónők ideig-óráig egy jobb jövő kinálkozásáig vállalnak nevelőnői állásokat a tanítónőképző intézeteknél.

Láthatjuk ezekből, hogy a magyar nevelőnők képzése egy olyan nemzeti nevelési probléma, amellyel foglalkozni érdemes s amelynek fontossága egyenlő értékű a tanítónőképzés nagy feladataival.

Reméljük és óhajtjuk, hogy az intéző körök, a magyar társadalom és a magyar tanítóság megtalálja ebben a fontos kérdésben is a helyes megoldást.

Budapest. *Fuchsné Eitner Milla.*

* Lásd e kérdésben a «Nemzeti Nőnevelés» csaknem minden évfolyamát.

A TERMÉSZETRAJZ TANÍTÁSA.

(Állat- és növénytan a felsőbb leányiskolában.)

«Nemcsak a legtisztább gyönyörök kertje, a nyugalom sátora, a vigasztalódás temploma, de becses tudomány iskolája is a nagy természet.»

Tompa Mihály.

A tanulók megfigyelő képességének fölébresztésére, megerősítésére, az ébredő godolkozó tehetség — s általában a legkülönbözőbb lelki működések fejlesztésére nézve kiváló szolgálatot tesznek a természettudományok. «Beszélj a földdel s megtanít.»

Az alsóbb osztályokban, a gyermek 10—12 éves korában a természetrajz leiró része teszi meg ezt a szolgálatot — ha annak tanítása helyes módszerrel történik. — A helyes módszer megköveteli a tanítás alapjául fölvett typikus példányok tapintatos kiválasztását, hogy e példányok megismertetése utján, inductiv tanítási menettel, Aristoteles elvét szem előtt tartva — t. i. ismertről az ismeretlenre térve, — vezessük a gyermek érdeklődő lelkét a nagy természetbe s tárjuk föl annak szépségeit.

E példányok kiválasztásánál *nem az a gondolat vezeti a tapasztalt tanítót, hogy minél többet, minél nagyobb számot ismertessen meg, hanem az az elv, hogy a kiválasztott tárgyat minél behatóbb,* minél alaposabb módon ismertesse, s ahol csak lehet, nagy szükség van erre, ott *az életre,* a *gyermek egészségére kiható* hasznos tanulságokat is vonja bele a tanításába. *Haeckel Ernő* e szép mondása: «Die Natur erzeugt in

ihrem Schosse eine unerschöpfliche Fülle von wunderbaren Gestalten, durch deren Schönheit und Mannigfaltigkeit alle von Menschen geschaffenen Kunstformen weitaus übertroffen werden»; ne vezessen bennünket tévútra. A természet kimeríthetetlen gazdagságáról és szépségéről is csak olyan föltétel alatt nyer fogalmat a gyermek, ha a kiválasztott anyagot az ő lelki világához mérjük. Semmit sem erőszakolunk a gyönge lélek birtokába, hanem természetszerűleg illesztjük bele azt, amit tudnia kell és tudnia szükséges.

Ellenkező esetben megúnja, talán meggyűlöli a tárgyat s nem érzi, nem érti meg a költő szép gondolatát:

«Ezer csodával ime rakva
Az ég, a föld, mint kincses akna;
S ha a lélek fenn, fenn ragad,
Vagy a mélység fölé borulok:
Hogy látok, érzek és okulok,
Úgy boldogít e gondolat!» *Tompa Mihály.*

Bizonyos, hogy a közvetlen szemlélet, a kert, mező, erdő, a szép gyűjtemények szerettetik meg első sorban a természetet.

A typusok nagy számának már csak azért sem lehetünk pártolói, mert a felsőbb leányiskola csupán az I. osztályban végzi az alapvető munkát az állat- és növénytan körében és csupán heti 2 órán — nem mint a gimnázium az I. és II. osztályban heti 2—2 órán.

Már pedig minél tisztább, minél világosabb fogalmakat nyújtunk valamely tárgyból az alsóbb osztályokban, annál inkább előkészítjük a talajt a jövőben tanulandó anyag számára; annál inkább mélyítjük a gondolkozó tehetséget, s elkerüljük a túlterhelést, ami pedig a mostani «ideges korban» igen fontos kérdés; ezzel számot kell vetnie minden lelkiismeretes tanítónak.

Az alaposság, világosság és hasznosság elve mellett nem szabad tehát megfeledkeznünk a gyermek *testi-* és *lelki egészségéről.*

Épen ezért *nem a tankönyveket,* hanem a felsőbb leány-

iskola *tantervét* követve, az *I. osztályban* az állatországból: a gerincesek, puhatestüek, izeltlábuak egy-egy jellemző typusát ismertetem főtekintettel a hazai — gazdaságilag, vagy az ember háztartásában hasznos — vagy káros állatokra.

Mellőzöm tehát a tüskésbőrüek, tömlős állatok, véglények ismertetését. A férgekről is csupán *figyelmeztetés* és *óvatosság* szempontjából beszélek, hogy korán megtanulják: miként óvakodjanak a gyermek, az ember egészségét annyira veszélyeztető belférgektől.

A *növénytanból* mellőzöm a külföldi növényeket; a *virágtalan növények* közül is csupán a gombákról beszélek (typus: a csiperke); szintén óvatossági szempontból, tehát az egészségre való tekintettel. A felsőbb leányiskola tanterve is így szól: egyes könnyen szemléltethető virágos növény: zárjel közt: 10—20. Igaz, hozzá teszi: más ezekhez *hasonló földrajzilag fontos* növény megemlítésével. Csakhogy a *hasonlóság fogalma* nagyon széleskörü; ami pedig a «*földrajzilag fontos*» növényeket illeti: hiszen minden hegy- és dombvidéknek, minden völgynek, minden mocsár-, tó- vagy folyamvidéknek, minden tengernek és tengerpartnak, sőt minden sivatagnak megvan a maga jellemző, tehát földrajzilag fontos növényzete; s természetes, hogy közülünk senki sem szeretné azt a szegény kis 10 éves agyvelőt e tömérdek növény megismertetésével vagy csak nevével is terhelni. A gimnázium tanterve az I. osztályban 10—12 virító növényt említ a növények részeinek megismertetése céljából. Ennyi elég is ebben az osztályban (a felsőbb leányiskolát is ide értve).

A typikus példányok leirásánál természetesen bizonyos logikai menetet követünk, s a tanulók e gondolatmenet alapján saját erejökre utalva beszélnek a kezökbe adott tárgyról. A mi kérdéseink pedig kisegítik, útba igazítják őket.

A kérdezgető — szokrátikai-módszer — a természettudományok kipróbált módszere. A meghatározott eszmemenet pedig nem csak a tárgy egyes részeinek, tulajdonságainak rendszeres elősorolása (például a növények leirásánál: a virágzás ideje, a gyökér és

ennek feladata, a szár, a levél, a virág s ezek részei stb.) céljából szükséges, de azért is, hogy a gyermek könnyebben tudja gondolatait csoportosítani, könnyen appercipiálni, összefoglalni és a tanultakat gyorsan áttekinteni.

Azonban a meghatározott és megszokott logikai menet használatánál arra is kell ügyelnünk, hogy az sablonszerüvé ne váljék: s ne legyen majd a gyermek emlékezetének olyan mankója, amely nélkül gondolkozni sem tud. A gyermek esze ne tapadjon semmiféle vázlathoz, menethez szolgai módon; tudjon minden irányban szabadon, önállóan is gondolkozni. Ezért szükséges néha, hogy keresztkérdésekkel a megszokott menetből kitérítsük, gondolatait más irányba tereljük; hadd találja föl magát; tudjon tájékozódni így is. Szerezzen ilyen módon minél több szabad képzetet és tudja azokat használni is okosan, életrevalóan.

Ha szükséges, néha a térképet is használjuk, olyan állat- és növényfajok megemlítésénél, amelyek bizonyos földterületekre nézve jellemző alakok.

A földrajz tanítása folyamán pedig úgy az I., miként a II. és III. osztályban természetesen bemutatjuk az egyes földrészeket, *országokat, vidékeket jellemző állatok és növények közül a legérdekesebb,* s az emberre nézve legfontosabb fajokat.

Végül — talán fölösleges is mondanom, — hogy szemléltetés alkalmával az I. osztályban is — mint később az V. és VI. oszt.-ban — nem a képeket és ábrákat, hanem a *természetes* példányokat, a biológiai csoportokat tartom a legfontosabb szemléltetési eszközöknek. A növényeket *élő* példányokon szemléltetem, képet, ábrát csupán ezek mellett használok az állati vagy növényi szervek több oldalú szemléltetése végett. Ugyan e célból, valamint az *öntevékenység* ápolása, fejlesztése végett is: a gyermekekkel is *rajzoltatok* a fali táblára s egy kis füzetbe (a tanórán) könnyebben lerajzolható állati és növényi részeket, illetve szerveket.

Egy kis herbáriumot az I. osztályos tanuló is készít. *A rajzolás* és *növénygyűjtés* a szemlélő tehetség gyakorlása, a fel-

fogás megkönnyítése, az emlékezet erősítése céljából is szükséges. A gyűjtésre nézve azonban lelkökre kötöm, hogy az valóban csak gyűjtés legyen és nem pusztítás.

Mikroszkópot nem használok az I. osztályban, mert ez a gyermek szemeinek igen korai megerőltetését vonná maga után és valóságos idővesztegetés is volna, mert a mikroszkópia præparatumok megértéséhez fejlettebb ész szükséges.

Az V. osztály az állati test fölépülésével kezdi meg a tanulást; tehát a sejttel, a sejtszövetekkel is megismerkedik és bővebben tanul az állatok életműszereiről: a kültakaró, a mozgás és helyváltoztatás szerveiről, a táplálkozásról, a létért való küzdelem érdekes jelenségeiről, az idegrendszerről, érzékszervekről, a hang és beszéd szervéről.

Az okszerű tanítás e fokon már megköveteli a mikroszkóp használatát. Tehát mikroszkópiai præparatumokon nézik meg a sejt szerkezetét, a harántcsíkolatú és sima izomelemeket, az ideg csontporc- és bőrszövetet. Az emberi szem szerkezetét a rovarok összetett szemét, a tüdő hólyagocskáit, a vérsejteket, a rovar tracheáit, a pók szövő karmát, a trihinát az izmokban, a filoxerát, a véglényeket és így tovább.

Természetesen mindig szem előtt tartom a biológiai vonatkozásokat, t. i. *a szervezet alkalmazkodását a körülményekhez és a végzendő munkához vagy életműködéshez.* Ennek az átértése egyik legérdekesebb része a természetrajzi oktatásnak, mely a nagy természet műhelyébe mélyebb bepillantást enged; amellett megvilágítja az ok és okozat közötti összefüggést.

Szükséges azonban tekintettel lennünk az egészségtani kérdésekre is; emlékeztetem tehát a tanulókat arra, amit az egyes szervek dietetikájáról a IV. osztály egészségtani óráin hallottak.

Az állatok csoportosításánál, az egyes fajok ismertetésénél e fokon is a hazai fajokra vagyok leginkább tekintettel. Az állatköröket kiegészítem azokkal, amelyekről az I. osztályban nem tanítottam. (Tüskésbőrüek. Tömlős állatok. Véglények.)

Az *idő rövidsége* (heti 2 óra! A gimnázium heti 3 órán tanítja az V-ben az állattant, holott nemcsak az I., hanem a

II. osztály is tanul természetrajzot, állat- és növénytant); *a tulterhelés elkerülésének* elve nem engedi, hogy néhány nevezetesebb, érdekesebb külföldi fajon kívül többet megismertessünk. S noha a *sokoldalú szemléltetés* (kitömött állatok, biologiai csoportok, gipsz- és papirkészítmények, borszesz- és szárított præpárátumok, csontvázak és csontvázrészletek, képek, rajzok stb.) sok tekintetben megkönnyíti a tanítást és tanulást: mégis az idő rendkívüli rövidsége nehéz feladat és nagy felelősség elé állítja a természetrajz, illetve az állat- és növénytan tanítóját a felsőbb leányiskolában.

A VI. osztály szintén heti 2 órában tanul növénytant. A «scientia amabilis» megérdemelné, hogy a felsőbb leányiskola is legalább heti 3 órát szánjon e tárgyra, mint a gimnázium IV. osztálya (pedig a gimnáziumi tanulónak 40—50 növényt kell a II. osztályban megismernie, míg a felsőbb leányiskola tanulója azzal a csekély tudással kerül a VI-ik osztályba, amelyet az I-ső osztályban szerzett (10—15 növény ismerete).

Pedig az anyaföld igazi művészi alkotásai a *növények*, amelyek az ember lelkének ästztetikai fejlődésére is minden időben a legnagyobb hatással voltak és vannak.

De most alkalmazkodjunk még e rövid időhöz. A tanítást az őszszel virító ismert növényekkel kezdjük: repce, őszi kikerics, erdei mályva, őszi bánat stb. Kérdezgetéseim — és főleg saját szemléleteik alapján leirnak és megismernek növendékeim *egyelőre* 10—12 fajt. Fontosnak tartom itt is, hogy *ők maguk tegyenek megfigyeléseket*, mert csak az vésődik be valóban az emlékezetbe, az válik a tanuló vérévé, amit ő maga észlelt, tapasztalt, ami természetszerűleg ébresztette föl s közvetlenül az ő érdeklődését és egyben szeretetét. E közben elültetik valamely kétszíkü növény, valamint egyszíkü magvát, megfigyelik annak fejlődését. A vízben áztatott magon megismerik, illetve újra fölidézik emlékezetökben: * a sziklevelet, csirát és ennek részeit.

* Az I. osztályban is volt már erről szó.

Így térünk fokozatosan *a külső morfologiára.* Élő növények szemlélete közben megismerkednek a gyökér, szár, levél és virág tulajdonságaival, részeivel, fajtáival és azzal a céllal, amelyet e szervek a növény életében betöltenek.

A növények *belső szerkezetének* megismertetésénél a mikroszkópot is használom. Megnézik a különböző alakú növényi sejteket, a sejt alkotó részeit, a keményítő- és chloropill-lencséket, a kristályokat, a sejtszöveteket, a prosenchyma- és parenchyma-szövetet, az edénynyalábokat, a kender háncsrojtjait, az epidermist és ennek képződményeit: a parát, a kutikulát, stb.

Így térünk át a *növények fiziológiai működésére:* a táplálkozás, mozgás, érzés, szaporodás jelenségeire.

Ekkor megnézik növendékeim a levélnek, mint a főasszimiláló szervnek a mikroszkópia szerkezetét. Igen alkalmas e célra többek közt: a Fikus elastica leveléből készített metszet, melyen az oszlopos és szivacsos parenchyma szépen látható.

Megtekintik valamely gyökér keresztmetszetét is, midőn arról van szó, hogy az oldatok s a víz fölszívásánál első sorban a gyökér szerepel.

Nagy érdekkel kisérik itt — főleg a jobb növendékek — az átszivárgás (diosmosis) és a transpirátio bebizonyítására vonatkozó kisérleteket. Az előbbit kék gálicoldat és víz segélyével, az utóbbit üvegharang alá helyezett élő, leveles ággal könnyen megtehetjük. Különben érdekes bizonyságot szolgáltat itt a vízben *oldott kobáltchlorür segélyével* kékre festett fehér itatós papir is, a melyet a reáfektetett s üveglemezzel lenyomtatott élő, transpiráló zöld levél rózsaszínre változtat.

De mikroszkópon megnézik a levél szájnyilásait is, mint a transpirátió legfőbb szabályozóit.

Hogy vízfelvételre nemcsak a gyökér, de számos növénynél a levelek is alkalmasak, ennek bebizonyítására igen érdekes például szolgálhat a *Selaginella lepidophylla* (A *Föltámadás* növénye) amely kiszáradása után barna gömbalakot ölt, de gyönge meleg vízzel elárasztva: évek mulva is (10—12 év

mulva is) szépen kiterjeszti élénk zöld leveleit és ágait. Különben e kis növény a jerikói rózsával (Anastatica h.) együtt a *mozgás* tüneményeinek bemutatása közben is használható.

A *szaporodás* tárgyalásánál természetesen gyakorlatilag mutatjuk be a dugványozást. Néhány földdel megtöltött virágcserép és jól ismert növények: pelargonia, alve, begonia, szegfű stb. dugványozását maguk a növendékek végezhetik ott helyt, a tanteremben. Az oltást tavaszszal a kertben tanulják. A termések különböző fajtáinak bemutatására gyűjtöttem számos belföldi és külföldi termést.

A *szisztematikai részt* a természetes rendszer alapelveinek és Linné rendszerének rövid ismertetésével kezdem.

Ezután a virágtalan növények közül különösen azokat ismertetem behatóbban, amelyek hazai növényvilágunkban érdekesebbek, vagy fontosabb szerepet töltenek be a természet háztartásában. (Bakteriumok, algák, gombák, mohok, néhány harasztféle növény).

Mikroszkópon szemlélik az erjedési bakteriumok némelyikét (pld. bakterium aceti lactici) az élesztő gombát, az érdekes és szép moszatsejteket, vízfonalakat, a zuzmótelepet, mint a *symbiosis* érdekes példáját, a haraszt sporangiumát stb.

A *virágos növényeket* is *élő példányok* megismerése alapján csoportosítjuk. A *liliomvirágnak* tanításánál a hóvirág, kakasmandikó, a magyar- vagy a kerti sáfrány szolgál szemléltetési eszközül. A gazdaságban annyira fontos *Gramineák* ismertetésénél a *rozs* a fő szemléltetési anyag (mint korábban virágzó növény). *A barkás növények* tanításánál a február—márciusban virágzó éger, mogyoró, fűz, a *Ranunculaeeák* ismertetésénél az Anemonék, Adonis, Helleborus; s ehhez hasonlóan minden növénycsoport, (rend vagy család) tárgyalásánál arra törekszem, hogy valamely *élő növény* ismertetése, taglalása szolgáljon a tanítás, a megértés kiindulási pontjául.

Így a fölfogást, *az appercepciót* megkönnyítjük és tanításunkat nemcsak elevenebbé, életteljesebbé tesszük, de az igazság elvének is jobban megfelelünk.

Hogy az állat- és növénytan tanítása alatt a növendékek szellemi látóköre e tudományok irodalmát illetőleg is szélesedjék; s nehogy valamelyik abban a téves hitben éljen, mikép az ő tankönyve mindent felölel, amit e téren valaki csak tudhat: bemutatok itt-ott egy-egy népszerű vagy érdekesebb természetrajzi munkát. Például a magyar Brehm egyes köteteit, s miután időm — heti 2 órából — nem marad arra, hogy föl is olvassak valamit, alkalomszerüleg idézek érdekesebb adatokat, megjelölve illetve megemlítve a forrást.

Ilyen formán mutatom be Herman Ottó művei közül: «*A magyar halászat könyvét.*» «*Az észak madárvilágát.*» Továbbá: Chernel J.: «*Magyarország madarai*», Aigner Abafi: «*Magyarország lepkéi*», Schubert—Paszlavszky és Schubert—Szterényi: «*Képes természetrajza*», Hoffmann—Wagner: «*Magyarország növényei*», Schubert—Borbás: «*A növények természetrajza*», Kerner: «*Pflanzenleben*» című munkáit.

Ezek közül a képes művek szemléltetési eszközül is szolgálnak s a gyermekek kezén is forognak.

De hogy a nagy természet poetikus zománca is hatással legyen a fiatal lélekre, s az érdekes és szép jelenségeket minél élesebben feltüntessem: alkalomszerüleg fölemlítek olyan ismert költeményeket is, amelyeknek tárgyát vagy egyes képeit a hivatott költő az állatok vagy növények életéből merítette. Így például a Cephalopodák tárgyalásánál nem hagyom említés nélkül Tompa M. «Vitorlás csiga» című regéjét. Más alkalommal Arany J. «Családi köré»-nek első szakaszát juttatom eszökbe; valamint a gyermekláncfű, az árvaleányhaj, a mohok, a Delphinium ismertetésénél Tompa M. gyönyörű virágregéit.

Így találkoznak a termétzetrajz tanítási körében a gyakorlati élet, a tudomány elemei és a költészet, hogy egymást kölcsönösen kiegészítve segítsék elérni azt a magasan lebegő célt, amelyet a folytonos előhaladás, a tökéletesedés útján a magyar nevelés- és oktatás szent ügye mindnyájunk elé kitüzött.

Kolozsvár. *Binder Laura.*

NŐOKTATÁS A SZÁZ ÉV ELŐTTI PESTEN.

I.

Közoktatásunk helyi viszonyainak ismerete a közelmult időkben rendkivüli hézagos volt mindeddig, különösen a nőképzés és a nőoktatás terén. Nem is csodálható ez, mert hiszen minden oktatásügyi és kulturfeladataink közt a modern nőképzés és nőnevelés ügye az, amely iránt a közérzék legkésőbben ébredt föl, sőt amelylyel szemben jól ismert előitéletek legtovább folytak be hátráltatóan. Mindamellett nem szabad azért úgy néznünk a régi, a száz év előtti Pestre, mint ahol a nőnevelés ügye teljesen parlagon heverő tér lett volna. A müveltség hatalmas áram a, a külföldön megindult mozgalmak ereje áttörte az ekkor még kisvárosias Pest khína falait is, úgy, hogy ha modern nőnevelési eszmékről nem is számolhatunk még be, ha nagy nemzeti ügynek nem is tekintették még akkor nálunk a nőoktatás kérdését, de az arány és szórványos kezdemények itt-ott mutatkoztak már a nők szellemi szükségletei kielégitése irányában is.

Lássuk sorjában a Pesten a mult század küszöbén létezett leánynevelő-intézeteket azoknak a hivatalos tényeknek alapján, melyeket a helyi tanulmányi felügyelőség a beszerzett adatok nyomán megállapitott.

1. *Felber Vencel* leányiskolája. Felber 1790 július 17-én nyert képesitést az előirt normalis tanterv szerint s miután előbb két évig s néhány hónapig a svájci születésü helvét hitvallású özv. *Vogelnének* felsőbb engedélylyel megnyitott intézetében működött, ennek Pestről távozása után megnősült s

úgynevezett «lateralis» iskolát nyitott. Az iskolát azonban a hatóság betiltotta s mikor *Felber* a betiltás ellen felfolyamodott, ezzel a folyamodványával is elutasították. Mindennek dacára *Felber* tovább folytatta működését s leánynövendékeinek a *magyar nyelvet kivéve*, minden egyéb tárgyban, a kézimunkában is, teljes kiképzést nyújtott. Ezek közt 20—30 bejáró növendéke volt, akik naponta kétszer látogatták az iskolát, — 10 leányt lakással és ellátással együtt vállalt el, akik ezért évenként és egyenként 500—550 forintot fizettek neki. Ezen kívül külön fizettek zene-órákért és a festés tanításáért.

2. *Richmann János* francia származású feleségével, *Vervée* Margittal. tizennégy évig Bécsben foglalkozott nőneveléssel. Pesten 1804-ben állította fel hatósági engedélylyel iskoláját, melyet a legjobb családok gyermekei kerestek fel kitünő módszeréért. Növendékeinek száma csak 17 volt, de ezek mindegyike 1000 forintot fizetett, ami kétségtelenül szép summa volt abban az időben s igazolja Richmann intézetének némileg exclassiv, aristokratikus jellegét.

3. Nyolc-tíz leánynövendék tanult *Hajnis* tábornok özvegyénél is, akik évenként 750 forintot fizettek neki személyenként de zeneórákért s egyéb tárgyakért külön díjazás járt. Ezt az intézetet főleg magasrangú katonai körök pártfogolták.

4. Özv *Stromayerné* leánynevelő-intézetét mindössze hat növendék látogatta s a fölvehető leánytanulók száma a 12-őt nem haladhatta túl. Ezek évenként 600 forintot fizettek teljes ellátásért.

5. Az *angol szüzeknek* ma is régi helyén levő kolostora. Itt 1810-ben 84 leánynövendék volt ellátásban, de már ekkor készülőben volt az épület harmadik traktusa is, melynek megnyitása után a növendékek száma még jelentékenyen volt szaporítható. Az angol kisasszonyok iskolája tulajdonképen két párhuzamos tanfolyamból állott ekkor, egyik két osztályból bejáró növendékek számára, kiknek száma 200 körül volt, a másik három osztályu internátus, a fentebb említett létszámmal. Itt természetesen a legujabb módszer szerint tanítottak, az

intézet teljes nyilvánossági jelleggel bírt, tanárai mind képesítve voltak s rendes évi vizsgát is tartottak, ép úgy mint *Voglné* s később *Felber* intézetében.

Ezek voltak a XVIII. és XIX. század átmeneti éveiben Pesten létező szoros értelemben vett nőnevelő-intézetek. De ezenkívül az akkori norma-iskolákba is vegyesen jártak fiúk és leányok s utóbbiak ezekben is rendes kézimunka-oktatásban részesültek. Volt pedig ilyen nyilvános elemi iskola akkor a Terézvárosban kettő, a Józsefvárosban, a Belvárosban szintén kettő-kettő, egy a Ferencvárosban, a hol azonban kézimunkát már nem tanítottak. Végül még két vegyes jellegű iskoláról találunk említést a pesti tanulmányi felügyelő 1810. évi jelentésében, melyeket azonban csak zúgiskoláknak tekinthetünk; ezek közül az egyik magyar, a másik német a Terézvárosban, ahol szintén 40—80 leánygyermek nyert kézimunkában is oktatást.

Természetesen a leánynevelő intézetek és leányiskolák fenti számából nem szabad szükségkép a régi Pest szellemi és kulturális fejlettségi fokára következtetnünk. Nagyobb része a magán nevelő-intézeteknek, mint már a tandíjak magasságából is látjuk, a főnemesség és a tehetősebb körök leánysarjainak befogadására volt szánva, tehát a vidék nagyobb igényű családjai pártfogására számított. A pesti kispolgárság intellektualisabb része az angol szüzekhez küldte leánygyermekeit kimüvelés végett, túlnyomó része azonban a nőképzést teljesen nélkülözte. Nemcsak, de sőt még az illetékes tanügyi körökben is bizonyos idegenkedéssel fogadták a nőnevelés nagyobb körökben való terjesztése eszméjét, mint azt mindjárt látni fogjuk.

1810-ben okt. 18-án ugyanis a Morvaországban, Lonckán született *Gluviczky* Antal folyamodott Pest városához egy leánynevelő-intézet fölállíthatása végett. *Gluviczky* azelőtt három éven és három hónapon át *Jaschka* Paulinának a bécsi Kärntner-Strasse 1002. sz. alatt levő jóhirű Szent Anna intézetében tanított kiváló eredményekkel, még előbb hat éven át pedig magán tanítással foglalkozott. Ugyancsak Bécsben végezte a philosophiai

és mathematikai tanulmányokat is kitünő sikerrel s azonkívül peadogogiai tárgyakat is hallgatott.

Célja volt, mint a budai, főkormányszékhez intézett beadványában körvonalazta — «nemesi és polgári rendű leánynövendékeket német, francia és hazai nyelvben, számtanban, szépírásban, földleírásban, természetrajzban, levélirásban, irálytanban, háztartástanban és női munkákban oktatni». *Gluviczkyt* azonkívül különösen is ajánlta, hogy a tót nyelvet is tökéletesen bírta, bár magyarul nem tudott, több zenei hangszer kezelésében is jártas volt. Igéretet tett arra is, hogy az engedély elnyerése esetén a legrövidebb idő alatt megnősül.

Az országos főtanulmány-igazgató gr. *Szepesy József* volt, aki *Gluviczky* folyamodványát Pozsonyból véleményezés végett Pest városához küldötte be. Itt sok hánytorgatás és fontolgatása után a tárgyat jelentéstétel céljából *Boráros* hatósági biztosnak adták ki oly utasítással, hogy szerezze be az adatokat arra nézve, hogy vajjon az eddig Pesten működő leánynevelő-intézetek tulajdonosai képesített tanerők-e, továbbá, hogy megfelel-e ezek képesítésének *Gluviczky* is. Végül pedig: hogy indokolják-e a lakossági viszonyok még egy új iskola engedélyezését?

A kivételesen bekért jelentés nem vonhatta kétségbe *Gluviczky* képesítettségét és alkalmasságát, melyet a bécsi egyetem bizonyítványai is igazoltak, csak azt kifogásolta, hogy *Gluviczky* nem birván a magyar nyelvet, ennek oktatása végett külön tanerőt kellene alkalmaznia, mindamellett elutasítandónak itélte a folyamodót kérelmével, abból az okból, mert a viszonyok — úgymond — *épenséggel nem követelik Pesten új leányiskola felállítását.* Ezekhez az okokhoz a főtanulmány-igazgatóság még azt a nevetségesen hangzó argumentumot is hozzáfüzte, hogy Gluviczkynak folyamodványához csatolt munkája címe is *fogyatékos német nyelvismeretről tesz tanuságot.*

Ami minket az elutasításban mint jellemző momentum érdekel, az nem annyira a magyar hatóságoknak a német nyelv iránti meleg érdeklődése, ami elvégre még érthető az akkor

még sült német Pesten, hanem sokkal inkább Pest város hivatalos közegeinek a nevelésügy és különösen a nőképzés iránt mutatott sajnálatos közönye és érzéketlensége, amelylyel az iskolák szaporításának ellenszegült. Gluviczkyt különben ez a közöny nem riasztotta el; az angol szüzeknél vállalt egyelőre oktatói állást, s itt elért eredményei úgy látszik végre a város vezető köreiben is teljes megelégedéssel találkoztak, mert pár év mulva azt a határozott igéretet nyerte, hogy a város a legközelebbi üresedésnél őt fogja első sorban figyelembe venni. Erre azonban nem került sor, mert Gluviczky csakhamar megvált állásától.

Budapest. *Várnay Sándor.*

JALAVA ANTAL.

1846—1909.

A «Nemzeti Nőnevelés» mondhatjuk az egész magyar nemzet nemeslelkű igaz barátját vesztette el. Jalava (Almberg) Antalban, a kitünő finn íróban és politikusban, aki ez év július 2-án hunyt el rövid betegség után Helsingforsban, 63 éves korában.

A finn-magyar testvériséget sokan vallják tudósaink közül, de a testvéri érzés a nemzet szélesebb rétegeibe nem hatolt eléggé be. A finnek között a közös származás tudata, a nyelvi összetartozás ismerete s ennek nyomán a magyar testvér-nemzethez való ragaszkodás sokkal jobban el van — a tudósok körén kívül is — terjedve. De a magyarbarát finnek között is kivált Jalava Antal az ő testvéri érzelmeivel, a magyar nemzethez való nemes vonzódásával.

Jalava nagyon jól ismerte nemzetünket, nagyon jól beszélte nyelvünket; rajongott a magyar költőkért, írókért s a legmélyebb tisztelettel tekintett fel nemzetünk nagyjaira. A hazafiui fájdalmat kétszeresen érezte, vérzett a szíve hazája és a magyar nemzet sorsa miatt, mert a két nemzet multjában sok közös vonást, jövőjében sok közös veszedelmet látott. Nemzetének tanulságul kivánta bemutatni a magyar nemzet erényeit s a magyar nemzet tragikumát. Ezért alapos történeti tanulmányok nyomán — melyek megszerzése céljából több ízben töltött hazánkban egy-egy évet, vagy néhány hónapot — megírta a mi Széchenyink és Deák Ferencünk életét a finn nemzet számára és

önálló kötetben ismertette meg Jókai nemzetnevelő hatását; dolgozott egy nagyobb történeti művön, a magyar szabadságharc-történetén is. Eredeti magyar művek átültetése által is terjesztette a magyar nép ismeretét nemzete között Tóth Ede «Falu rosszát» az ő kitünő fordításában gyakran adták Helsingforsban a finn nemzeti színházban s a finn leányok sokat gyönyörködtek Deák Ferencnek, Vörösmaty Ilonához írt örökszép levelében, melyet számukra csinos kis füzetkében bocsátott finn nyelven közre. A magyar nép ismertetésére két nagyobb művet adott ki: A magyar föld és népe és «Magyar album» címmel, ez utóbbit képekkel ékesítve. Magyar-finn nyelvtant is írt még 1880-ban kitünő nyelvtudósunk Szinnyey József társaságában. Ezen irói érdemeiért választotta őt külső tagjává a Magyar Tud. Akadémia, a Kisfaludy Társaság s a Magyar Tört. Társulat.

Folyóiratunk nyomán nagy érdeklődéssel kisérte a magyar nőnevelés fejlődését s rajta volt, hogy arról a finn nemzet is tudomást szerezzen, viszont a finn nőnevelési viszonyokról gyakran nyujtott tájékozást a szerkeztőhöz írt leveleiben.

Magyarországot családja tagjaival is megkedveltette. Feleségével, ki a finn nőmozgalom nemeslelkű munkása, több hónapot töltött Budapesten az 1896-iki kiállítás alalmával s 1900-ban Ilona nevű leányát is elhozta s huzamosabb ideig itt is hagyta Budapesten. Több hónapig látogatta ekkor Jalava Ilona az állami nőipariskolát, s a nő és népipar iránti érdeklődése oly mértékben kifejlődött ezalatt, hogy hazatérve, a finn nemzeti szövés-minták gyűjtésével és tervezésével szerzett magának érdemeket. Magyarul is annyira megtanult Budapesten, hogy hosszú ideig magyarul levelezett magyar barátaival, s Rákosi Viktor «Korhadt fakeresztek» című művének finn nyelvre való lefordításával kötelezte le nemzetünket.

Jalava Antal halálát az egész finn nemzet gyászolja, mert egyik legnagyobb, legnemesebb fiát vesztette el benne; az élete nemes példájával ható igaz embert, a hazája javáért lángoló, azért szakadatlanul küzdő politikust, a *nemzeti* míveltség fejlesztésében maradandó érdemeket szerzett kitünő írót, a leg-

jelentékenyebb *finn* napilap (a Soumetár) alapítóját és szerkesztőjét siratják Jalavában.

Ezt a gyászt a finn testvérnemzettel meg kell osztanunk, mert Jalavában nekünk is tisztelnünk kell az emelkedett gondolkodású hazafi ideálját, s a nemzeti mivoltunk megismertetésén fáradozó kitünő tollú publicistát. De meg kell osztanunk finn testvéreinkkel ezt a gyászt azért is, mert nemzetünk igazabb barátjáért nem onthatjuk könnyeinket soha. Szeretetreméltó, harmonikus egyéniségének emléke mindig fog élni magyar barátai szivében.

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Patronage-kongresszus. Az orvoskongresszus fényes és zajos kongresszusa után is nagy érdeklődést tudott kelteni a szept. 11-én és 13-án tartott patronage-kongresszus, melynek szociális jelentősége vetekszik az orvoskongresszus tudományos jelentőségével. A kongresszuson közel 500-an vettek részt s József királyi herceg, a kongresszus védője a király nevében nyitotta azt meg. Az ő buzdító, megnyitó beszéde után Günther Antal, a kongresszus tiszteletbeli elnöke üdvözölte a kongresszust, míg annak célját és feladatát Rickl Gyula miniszteri tanácsos fejtegette.

A kongresszus nagy jelentőségét fejezi ki a tisztikarban résztvettek fényes névsora. A tisztikarba ugyanis a következőket választották meg:

Tiszteletbeli elnök: Günther Antal igazságügyminiszter. Díszelnökök: Andrássy Gyula gróf belügyminiszter, Apponyi Albert gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter, Bernáth Géza, a királyi Curia másodelnöke, Bezerédj Viktor államtitkár, Bogdanovich Lucián szerb patriárka, Ferencz József unitárius püspök, Fischer Colbrie Ágost kassai püspök, Fülepp Kálmán főpolgármester, Giesswein Sándor kanonok, Hadik János gróf államtitkár, Kenessey Béla erdélyi ref. püspök, Lányi József nagyváradi kanonok, címzetes püspök, Mailáth Gusztáv erdélyi róm. kath. püspök, Meskó László igazságügyi államtitkár, Pálffy Sándor gróf, Ráday Gedeon gróf, Rajner Lajos püspök, érseki helynök, Tőry Gusztáv igazságügyi államtitkár, Scholtz Gusztáv ág. ev. püspök, Széchenyi Miklós gróf győri püspök, Széll Kálmán, Szilassy Aladár, a közigazgatási bíróság másodelnöke, Városy Gyula kalocsai érsek, Walter Gyula püspök, Wlassics Gyula, a közigazgatási bíróság elnöke, Zichy Gyula gróf pécsi püspök, Zichy János gróf. Elnök: Bellyei Rickl Gyula igazságügyminiszteri tanácsos. Társelnökök: Edelsheim Gyulay Lipót gróf, Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök. Főtitkár: Rottenbiller Fülöp kir. itélőtáblai biró. Titkárok: Friedmann Ernő ügyvéd, Erődi Tihamér, Horváth Dániel, Tomcsányi Vilmos Pál, Hamar Árpád, Krukk Elemér, Lengyel Aurél, Morvay László és Tóth Béla. Jegyzők: Boda Gyula, Bogsch Árpád, Boronkay István, Czigler István, Dévai István, Egyed István, Gabrovicz József, Gabrovicz Ervin, Gangl Ödön, Hacker Ervin, Istvánffy Sándor, Kádár László Levente, Kain Albert, Kasztel Fernandó, Kelényi Jenő, Kerese Tibor, Köves Aurél, Lutter János, Lutilszky

Jenő, Margalits Ede, Markos Olivér, Mészáros Lajos, Pap-Szász Tamás, Staud Gábor, Staud Miklós, Szabó György, Szörényi Ferencz, Tiszti Lajos, Váczy József és Winkler János. Pénztáros: Lengyel Sándor. Ügyészek: Zerkovitz Zsigmond, Pálóczy Horváth Zoltán, Lázár Andor, Micheler István.

A kongresszus kimagasló eseménye volt Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök beszéde, ki a patronage erkölcsi jelentőségét a tőle megszokott magas színvonalon fejtegette, magával ragadván és megindítván a jelenvoltakat. A napirend legfontosabb tárgya volt annak a megvitatása, hogy a rabsegélyző egyesületeket miként lehetne a patronage-munkásság végzése céljából átalakítani, hogy az erkölcsi veszélynek kitett fiatalkorúak megmentésére hathatósan közreműködhessenek. A kérdést hosszabb tanulmányban dr. Balogh Jenő, egyetemi tanár fejtegette. A fejtegetés nyomán javaslatot terjesztett a kongresszus elé, melyben az átalakítás módozataira vonatkozó indítványát foglalta egybe. Az indítványt a patronage-egyesületek országos szövetségéhez tették át, mely ugyancsak szept. 12-én tartotta közgyűlését. A kongresszus második napján az általános elvek fejtegetése mellett a részletkérdések tárgyalására is sor került. Így dr. Gaál Endre fejtegette, hogy a szabaduló raboknak miként lehetne tisztességes munkát szerezni s a fiatalkorúak elhelyezését miképen lehetne megkönnyíteni. Dessewffy Emma a züllésnek indult fiatal leányok, illetve nőrabok megmentése szempontjából tárgyalta a patronage-egyesületek feladatait s foglalkoztatásukra a gyári munkát ajánlja. Farkas Edith gyönyörűen fejtegette, hogy a vallásos nevelés fontossága itt tűnik ki igazán s hogy a patronage-egyesületek munkássága a züllés veszedelmének kitett leányok elhelyezésével nem ér véget, mert azokat azután is állandóan figyelemmel kell kísérni, tanácsokkal kell ellátni és lelki pártfogásban kell részesíteni. A vita folyamán érdekes felszólalások történtek. Így többek között Antal Gábor püspök a családi nevelés fontosságát fejtegette, Giesswein kanonok a munkáraszoktatást követeli, de a gyári munkát fejletlen korú lányoknak nem ajánlja. Rosenberg Auguszta felszólalásában szükségesnek mondja ki, hogy a patronage-egyesületek az alkoholellenes mozgalmat vegyék fel programmjukba. A kongresszus élénk eszmecserét folytatott még a szabaduló rabok elhelyezésének kérdéséről s a résztvevők azon meggyőződésével záródott, hogy a humanizmus e nemes munkáját a kongresszus közelebb juttatta céljához, a tagok lelkesítése és felbuzdítása által a munka sikerét is nagyrészt biztosította. A Liga és az Ált. Közjótékonysági Egyesület csatlakozása a fiatalkorúak megmentését helyezvén előtérbe, nemcsak szociális, de pedagógiai jelentőségét is kifejezésre juttatta a «patronage» munkásságának, melyből a helyi viszonyokhoz képest részt kérni jövőben minden tanítónőnek erkölcsi kötelessége.

*

Gyermektanulmány. Egy kedves kollégámmal legtöbbször megosztjuk szellemi élvezeteinket. Ha olvasunk valamit, amiben bármelyikünk gyönyörködni tudott, azt rendesen átadjuk egymásnak s örülünk rajta, ha közös észrevételeket állapíthatunk meg. A múltkor

kezünkbe jutott egy bécsi leány Lyceum-értesítője. (Szerkesztette dr. Schwarzwald Eugenia.) Ebben az értesítőben vagy 132 nyolc éves fiú és leány által írott fogalmazvány van, melyekhez előszót dr. Schön Róbert, az ismert kultur-pszichologus írt. A tanítónők fesztelenül kérdezve a gyermekeket, sikerülten experimentáltak velök. Mindannyian közvetlenül nyilvánították lelki életök mozzanatait, hisz nem állottak kényszer alatt s azt mindjárt írásba is foglalták. Érdekes, megfigyelésre méltó momentumok tárultak itt elénk. Részemről nem nagyon hiszek az ilyen dolgok megbízhatóságában, mert a gyermektől azt a választ kapom, amit én akarok, hisz kérdéseimtől függ, aztán sajnos, a gyermek nem mindig őszinte s végül pedig nagyon nehéz a gyermeknek azt a hangulatát ellesni, amelyben hozzáférve, igazán közvetlenül megnyilatkozik. Pedig ez a mozzanat a legértékesebb. De azért mégis megpróbáltam a polg. leányiskola I. és IV. osztályában utánozni a bécsi példát. Az eredményt közlöm, nem lesz érdektelen. Talán másokat serkentene hasonló kísérletekre, melyek közlése rendkívül lekötelezné a tanítóvilágot. Az I. osztályban arra a kérdésemre, hogy *ki mi szeretne lenni?*, mindnyájan azt felelték, hogy orvos, tanítónő, póstás, tehát mind hivatásra készülnek. Ötven gyermek között csak egy mondta, hogy — *asszony* akar lenni. Arra a megjegyzésemre, hogy azt hiszi, hogy az olyan egyszerű s könnyű dolog, azt felelte: Tudom, először megtanulok főzni. *Hová és hogyan szeretnének utazni?* A legtöbben Pestre. De földrajzilag épen olyan tájékozatlanok, mint *gyakorlatilag. Jegyváltás és podgyászfeladásról* sejtelmök sincs, a legérdekesebb az, hogy mindnyája harmadik osztályban akar utazni. Boldogok! A modern közlekedés luxusáról még mitsem tudnak. *Mit szeretnének legjobban tudni?* Főzni meg kézimunkázni, sokan számtant és természetrajzot. (Úgy látszik, komoly tárgy kicsi fejüknek.) *Mivel szeretnek legjobban foglalkozni?* Babázni, (ők, kik különben orvosi, tanítónői stb. pályákra készülnek), kézimunkázni, táncolni, tánciskolába járni, kevesen olvasni és zongorázni, egyetlenegy — enni. *Mi volt életök legnagyobb öröme?* Legtöbbnek a karácsony. Az egyiknek az, mikor beiratták az első elemi osztályba (ez jó tanuló). A másiknak az, mikor az óvodába vitték, «tudja kérem, olyan szép kis kosarat kaptam!». A harmadik akkor örült, midőn két éves korában egy szép nagy babát kapott, «még most is megvan, majd elhozom megmutatni». Egy kis csöppség akkor volt a legboldogabb, mikor nagybátyjánál voltak vidéken s miután ő mindennek tudta az árát, rokona távollétében árúsíthatott a — patikában. Kérdeztem, hogy sokan haltak meg abban az időben a faluban? De ezt már nem értette meg. Egy kis leány legnagyobb öröme az volt, mikor nagyszüleit látta meg először, a másiknak pedig mikor kis testvére született. Ez utóbbinak szegénykének már megvolt élete legnagyobb bánata is. Pár nap múlva fekete flort látok hajában. Kérdeztem, kit gyászol? Sírva fakadt. A többiek mondták aztán el, hogy aznap, amint mondta, hogy kis testvérének örült életében legjobban, mikor haza ment, már sürgönyt talált otthon, hogy a kicsike, kit anyja magával vitt egy elkerülhetetlen útra, ott meghalt. A IV. osztályban, minő ellentét és milyen természetes dolog! *Ki mi szeretne lenni?* Valamennyi háziasszony akar lenni. Harminc közül alig

emleget egy-kettő nyilvános pályát. Érdekes, hogy a legcsúnyább s a leghelytelenebb a legjobban lelkesül a férjhezmenetel iránt, felugrik, mindent feldönt s kézzel-lábbal a tárgy mellett szól, a többi is felmelegszik. Kettő azonban apácának készül, megmutatták rózsafűzéreiket. *Hova szeretnének utazni?* Erre nem kaptam kielégítő választ; némelyek Abbaziát emlegették, de az utazáshoz, azt mondták, pénz kell; kellő érzék hiányában ezt a kérdést hamar el kellett ejteni. *Mit szeretnének legjobban tudni?* Kézimunkázni, egyiknek jó hangja van, ez énekelni, zongorázni, táncolni, tornászni. *Mivel szeretnek legjobban foglalkozni?* A legnagyobb élvezetnek mondják délelőtt főzni, délután fütött szobában, mikor künn hó esik, kézimunkázni. Tornászni, a történelmet, mert «Mici néni tanítja». Némelyek festeni. Itt is akadt egy, ki enni szeret. *Mi volt legnagyobb örömük?* Legtöbbnek karácsony ünnepe, de soknak a «nagynéni házassága», szóval a menyegzőn való részvétel, egyelőre mint publikum. Érdekes lett volna érzelmi életökről is valamit megtudni, de ahhoz, már ebben a korban mutatkozik, nincs meg a nőnek az őszinte, bátor nyiltsága. Kérdeztem, nem kapott-e valaki életében egy virágot vagy ansichts-kártyát, levelet? Nevetve a padokra borúltak. Itt-ott egy-egy «Oh jé!» hallatszott. Többre nem jutottam s ezzel befejeződött lélektani kutatásom.

Pancsova. *P. J.*

*

Az idegen nyelvek tanítása fonográf segélyével. Ezen folyóiratban már több közlemény jelent meg, amely a fonográf szerepéről szólt s a tanításban való használhatóságáról beszélt. Párisban jártamban meglátogattam a híres *Ecole Pigier*-t, hogy személyesen is meggyőződést szerezzek a fonográf előnyeiről. Végigpróbáltuk a leggyengébb és legjobb készülékeiket s mondhatom, hogy az eredmény majdnem semmi. Hogy valaki ilyen betegesen gyönge, majd csikorgó, kellemetlen hangú készülék alapján tanúljon idegen nyelvet, teljes képtelenség. Részemről legalább senkinek sem merném ajánlani. Pedig aki nem látta, könnyen félrevezethető — az Ecole Pigier különben is reklám-iskola — s megveszi a drága készüléket, aminek aztán alig látja valami hasznát. A módszere is ősrégi: egyes szavakat mond franciául s minden szó után az angol vagy német jelentését. Ajánlom kartársaimnak, hogy üzleti alapokra fektetett iskolák reklámjainak ne üljenek fel. *o. m.*

*

Az iglói polg. leányiskola kirándulása. Az iglói ág. hitv. ev. polgári leányiskolánál az idők folyamán kedves szokássá vált, hogy amint megnyílnak kapui, a tanítótestület felhasználja a Szepességen oly páratlanúl szép szeptemberi napokat és elvezeti növendékeit a környék szebb és nevezetesebb pontjaira. S talán éppen azon körülmény, hogy a Szepesség oly gazdag mindenféle nevezetességben, — melyeket Iglóról egynapos kirándulás keretében 10—14 éves lánykák is könnyen elérhetnek — volt egyrészt oka annak, hogy ezen iskola már 18 év előtt, tehát még abban az időben kezdette meg az iskolai

kirándulások rendezését, mikor azok kiváló pedagógiai hasznát még nem méltányolták annyira és oly általánosan, mint ma.

Meglátogatta az iskola növendékeivel már Lőcse és Késmárk városokat, mely utóbbi helyen áhitatos szívvel állták körül a nagy szabadsághős: Thököly sírját; Korompán megnézték a hatalmas vasgyárat, mely a technika rohamos fejlődéséről tesz tanúságot; ott bolyongtak a szepesi vár romjai között, mely a régi dicsőségnek megmaradt emlékköve; a bélai cseppkőbarlangban megcsodálták a természet bámulatos munkáját, sőt a megye határát is átlépték már, hogy Kassa nevezetességeit tekinthessék meg. Akkor ugyan nem volt e város még annyira a magyar szívéhez nőve, mint most, de hiszem, hogy az egyik legközelebbi kirándulás célja ismét Kassa lesz, hogy a növendékek elzarándokolhassanak nagy Rákóczi Ferenc drága hamvaihoz, hogy e szent helyen a hazaszeretet szikrája szíveikben hatalmas lánggá fejlődjék.

De leggyakrabban és legszívesebben megyénk oly kiváló természeti szépségeit keresik fel, különösen a Magas-Tátra könnyebben hozzáférhető pontjait, miáltal nemcsak a természet és a szép magyar haza iránti szeretetet akarják felkelteni és fejleszteni a gyermekek szívében, hanem meg is akarják velök kedveltetni és szerettetni a Tátrát, felkelteni az utána való vágyakozást, hogy felnőve addig, míg ezt nem ismerik, ne is vágyakozzanak az idegenbe.

Az ezidén szept. 10-én rendezett kirándulás szintén a Magas-Tátrába vezette a növendékeket. Reggel 7 órakor már mindenfelől siettek az állomás felé, gondosan őrizgetve az elemózsiával túlontúl megtömött táskákat. Végre lelkes éljenzések közben elindúlt a vonat. Nemsokára kibontakozott a Magas-Tátra impozáns hegylánca a reggeli ködből s bár nekünk felnőtteknek már elégszer volt alkalmunk e remek látványban gyönyörködhetni, a páratlanúl szép panoráma akaratlanúl is lebilincselte tekintetünket és érdeklődésünket. Hát még az Alföldről ideszakadt gyermekek hogyne lettek volna szótlanok a meglepetéstől? Poprádon átszálltunk a még csak a múlt télen megnyílt villamosra, amely Felkán és a Tátra alatt elterülő síkságon, majd illatos fenyvesen keresztül elvitt Ó-Tátrafüredre, mely a 2453 m. magas Nagyszalóki-csúcs déli lejtőjén fekszik 1000—1020 m. magasságban. Már 1797-ben alapították mint klimatikus gyógyhelyet egy kitűnő savanyúvíz-forrás mellé. Végig mentünk a gyönyörű virágokkal ékesített sétányokon, elnéztünk a tőle kb. csak 5 percnyire fekvő, sokkal újabb keletű Új-Tátrafüredre, melyet 1876-ban alapított Szontagh Miklós dr. s a gyermekek elragadtatással nézegették a szebbnél-szebb villákat és hoteleket. Visszatérve Ó-Tátrafüredre, a kötélpálya felvitt a Tarajkára, hol a Szilágyi-emlékről gyönyörködtünk a pompás kilátásban. Előttünk a déli nap aranyfényében úszott a szepesi felföld, 17 helység fehérfalú és pirosfedelű házacskái ragyogtak felénk, a láthatárt elzáró lőcse-lublói hegyek pedig elmosódtak a távol lenge ködében. Nagy öröm érte itt fenn a gyermeksereget: a Vasárnapi Ujság fényképésze levette őket lapja számára. Tarpatakfüreden, hová néhány perc alatt leérni, következett az ebéd és a levelezőlap-írás.

Majd elsétáltunk a Tarpatak vízeséseihez. Kényelmes szerpen-

tinák vezetnek le a vízhez, melynek zúgását már messziről hallani. Megdöbbentően nagyszerű látvány tárul itt elénk, ha a hídra állunk. Érzi a patak, hogy itt ő az úr! Minden emberi hang elvész, — pedig száznál több gyermek ajkáról fakadt az elragadtatás önkénytelen felkiáltása — csak a patak vad bömbölését hallani, mellyel eszeveszetten veti magát a mélységbe, mindent magával rántva, ami útját állja, hogy aztán millió meg millió apró vízcseppecskére oszolva, fehér párafátyolt vonjon maga köré; aztán megnyugodva, smaragdzöld színben örvénylik és kavarog egy pillanatig, majd meg tovasiet, vígan ugrándozva a hatalmas sziklatömbökön, melyeket évezredek előtt ki tudja mily borzasztó istenítélet hömpölygetett ide.

Innen lassan felsétáltunk a Zerge-szállóhoz (1313 m.), hol egy illatos havasi réten — melyet kettészel a Középorom (2240 m.) fenyőborította lejtője — kis pihenőt tartottunk. Mindenfelől ott kékellettek felénk a teljes pompában nyíló genciánák, ott szerénykedett a magas fűben az erika apró rózsaszínű harangocskáival s ott legyezgette őket a figyelmes páfrány a langy alkonyati szellőben. S fölöttünk a sötétkéken ragyogó, felhőtlen mennyboltozat s körös-körül a havasi világ mély csendje, melyet csak a virágot szedő leánykák víg kacagása s a legelő tehenek melódikus kolompja szakított meg. S körülöttünk egyoldalt a Királyorr (2283 m.) és a Nagyszalóki-csúcs már mély árnyékban, alig egy-egy kiálló sziklatömbjét világítja még meg a ragyogó nap, míg velünk szemben a szürke, megvénhedett Lomnici-csúcs (2634 m.) áradozó napfényben úszik, oly fényes világításban, hogy minden ránc, minden behorpadás észrevehető öreg, csupasz ábrázatán.

Végre a még csak nemrég elkészült új és kényelmes, amellett igazán páratlanúl szép Jármay-úton siettünk vissza hatalmas sziklafalak alatt a Tarajkára, majd ismét Ó-Tátrafüredre, hol a gyermekek még megnézték a Nagy-szálloda pompás termeit s onnan a reggeli úton, vígan és boldogan, az alkonypírban tündöklő Tátrában gyönyörködve utaztunk vissza Iglóra, hová a természet ölén töltött néhány felejthetetlen szép óra boldog és lélekemelő emlékével érkeztünk meg. *K. I.*

*

Gyászrovat. † *Relle Jolán* Az állami nőipariskolát az iskolai szünet idején súlyos csapás érte. Kitünő és mindenki által szeretett tanítónője Relle Jolán elhunyt augusztus hó 6-án Szt.-Ruprechtben, hol édesanyjával pihenést, üdülést keresve, időzött. A halál orvul támadta meg s alig néhány órai szenvedés után ragadta el a viruló, életkedvvel és hivatásszeretettel megáldott tanítónőt, kinek még oly sokat lehetett és kellett volna munkálkodnia a női munka művészi fejlesztése érdekében. Relle Jolán kézimunka-tanítónő volt, s az állami Nőipariskolában a *műhimzést* tanította. Ritkán látunk valakit annyira helyén mint őt. Kitünő izlése, művészi érzéke és fejlett stiltudása lehetővé tették ránézve, hogy tökéleteset alkosson; szeretetreméltó egyénisége, technikai képzettsége és finom nőiessége a leg-

kiválóbb tanítónők közé emelték. Fiatalon, munkaereje teljességében szakadt félbe nemes munkássága, de hatása soká lesz érezhető az általa képzett tanítványok művészi alkotásaiban, finomult ízlésében, ideális törekvéseiben. Az állami Nőipariskola történetének mindenkor legfényesebb lapjain lesz feljegyezve az a dicsőség, melyet az iskolának Relle Jolán munkássága szerzett; tanártársai és tanítványai szívében is maradandó emléket épített az ő kiváló egyéniségének varázsa. A legőszintébben sirja el mindenik, hogy Relle Jolán az ő szeretett iskolájában pótolhatatlan és sokáig az marad. De ki méri meg az édesanyának fájdalmát, a testvérek veszteségét, kiknek nemcsak gyöngéd támaszuk, de örök büszkeségük is volt? A kerepesi temető halottasházában virágokkal borított koporsóját méltán állották körül annyian zokogva: Relle Jolánnak a magyar művészi nevelés kimagasló munkásának halála pótolhatatlan veszteség mindnyájunkra. Őrizzük szeretettel emlékezetét.

*

† *Kolbayné Fiéba Izabella.* Gyászlapon jelenti a pozsonyi tanítónőképző intézet is kedves tanárnőjének Kolbayné Fiéba Izabellának halálát, ki hosszú tanítói pályáján a jó tanítónő, jó feleség és jó édesanya kötelességeit nemes buzgósággal törekedett összeegyeztetni. Rövid betegség után hirtelen bekövetkezett halála mélyen megrendítette tanártársait és növendékeit, kik kegyelettel őrzik emlékezetét.

IRODALOM.

HOMO és HOMUNKULUSZ. Írta: *Harsányi Kálmán.* Budapest, 1908. Benkő Gyula udvari könyvkereskedése. Ára 1 korona. Kis nyolcadrét. 43 lap.

Harsányi Kálmán ezen művéről kevés szó esik, pedig méltó vele foglalkozni. Ez a mű merőben különbözik Harsányi Kálmánnak eddig megjelent műveitől. Nemcsak azért, mert ez nem szívet lelket gyönyörködtető költemény, hanem prózában írt párbeszéd, de leginkább azért, mert egy éleseszű és szemű filozófust ismerünk meg benne, aki a XX. század gomba módra felburjánzó hipermodern, egymást túllicitáló rettenetes tanait állítja szemünk elé oly megdöbbentő módon, hogy irtózattal és félelemmel telik meg szívünk.

Irtózattal és félelemmel telik meg a szívünk nekünk, akik emberek kívánunk lenni, akik emberi mivoltunkból, érzéseinkből nem vetkőztünk ki, akik kegyelettel csüngünk a múlt emlékein, szeretjük apánkat, anyánkat, rajongunk családunkért, imádjuk hazánkat, meghódolunk a törvények előtt, elismerjük az emberi tudás véges voltát, megbotránkozunk a mezítelenségeken, undorodunk az erkölcstelenség pocsolyájától. Ilyenek vagyunk mi: «*homo*»-k. Már nem modern emberek. Nem a világmegváltó eszmék, tanok hívei. A XX. század embere: a *Homunkulusz*, a mesterséges ember mindezekre megvetően legyint, gúnyosan lemosolyogja nézeteinket és bennünket a múzeumba, a régiségek közé állít.

A modern tanok hirdetője fennen hangoztatja, hogy neki mindenhez van joga, amit akar és semmire sem köteles, amit mások akarnak. Mindenik magamagának csinálja meg világát, a törvényekhez alkalmazkodni nem kell, arra nem köteles. A törvény: korlát, béko, bilincs, kényszerzubbony, amelyet össze kell törni, agyon kell tiporni. Egyedüli ideálja, végcélja: a korlátlanság. S mindent, ami ennek akadályul szolgál, félre kell rúgni. Legelső sorban a családot. Nincs szülői szeretet, nincs fiúi kegyelet, hanem teljes függetlenség és a szellemileg abszolut kifejlett lény, a korlátlanság netovábbja.

Kell nemzet? Ugyan minek? Csak a barmok élnek csordában! A homunkulusz kívül áll minden társadalmi köteléken. Semmi, de semmi sem köti a világhoz. Ő maga csinálja meg a maga világát. Minden köteléket szét kell tehát tépni, amely a világhoz köt, fűz. Családi kötelék után a nemzeti kötelékeket kell szétszaggatni!

És amint a húszadik század tudománnyá avatta a család, a nemzetek jogosulatlanságát, épp úgy tudománnyá avatta, rendszerbe

foglalta és osztályozta a törvénytiprást, az apagyilkosságot, a szodomitaságot, a bűnt. S amint ezeket rendszerbe foglalja a tudomány, ugyanezt teszik a művészetek. Beardsley, Maeterlinck, Baudelaire, Stecchetti, Wilde Oszkár és a többi kisebb-nagyobb óriás mind ez eszmék hirdetői írásban, megfestői színben, megelevenítői vonalban, megörökítői ércben és kőben.

Hová vezet ez? Mivé leszünk? Mivé fejlődik az emberiség s maga az ember? A nemesen érző, a szép eszméktől lelkesített, az igazságért lángoló, a magasztosért hevülő, a jóért küzdő ember? El kell pusztulnia a mind hatalmasabban és erősebben fellépő, napról-napra terjedő, követelődzőbb homunkulusszal szemben? Nincs mentség? Miénk már csak a múlt, a homunkuluszé, csak egyedül az övé a jövő?

Már megkezdődött a homo és homunkulusz között a rettenetes harc. Mi győzünk e vagy a homunkulusz: a jövő titka. De érezzük, hogy e század már elhintette a magokat, amelyek — hacsak csirájában el nem fojtjuk őket — kihajtanak s a termék boszantóan romboló lesz. Az embert, az egész emberiséget megrontó laboratorium már fel van építve, a lombikban már össze van keverve és forr az alkohol, nikotin, ópium, bétel, absinth, hasis és még egy sereg ilyesmi, amelyből lesz a — homunkulusz!

Ezek vannak megírva Harsányi könyvében. Azaz még több, de mindnek hű leírására nincs elegendő terem egy könyvismertetés szűk keretei között. De már e rövid ismertetés is — azt hiszem — elégséges arra, hogy a gondolkodni szeretők figyelmét felhívjam a költő-filozófusnak erre az alkotására. Örül a lelkünk, hogy a magyar elménck ily irányú művében gyönyörködhetünk; legkisebb kötelességünk, hogy érdeklődéssel forgassuk, többet tanulhatunk belőle igen kicsiny fáradsággal, mint amennyit olykor több kötetes tudós munkák nyújtanak nekünk.

Besztercebánya. *Keller Imre.*

*

Arany János. A Kisfaludy-Társaság által kezdeményezett és kiadott *Költők és írók* című életrajz-sorozatban, melyet a társaság megbízásából *Ferenczi Zoltán* szerkeszt, most jelent meg Arany János életrajza *Szinnyei Ferenctől.* Szinnyei Ferenc felhasznált mindent, ami az immár gazdagnak mondható Arany-irodalomból tárgyalása körébe tartozhatik, minden egyes adatot lelkiismeretes vizsgálat alapján helyez a maga helyére s a maga megvilágításába. Így aztán Arany János jól ismert jellemképe valószerű megvilágításban elevenedik meg előttünk. A gondosan megírt könyv hálás témának okos, higgadt és mégis eleven feldolgozása egy komoly és buzgó irodalomtörténetíró tollából, mely kitűnő szolgálatokat fog tenni a közönségnek s az irodalomnak egyaránt. A 11 ívre terjedő kötetet a költő arcképével díszitett csinos kartonkötésben, tetszetős kiállításban bocsátotta ki a Franklin-Társulat. Ára 2 K 50 fillér.

Kazinczy Ferenc életrajza. A legérdekesebb magyar pályák egyikét, Kazinczy Ferenc pályáját írta meg *Váczy János* a Kisfaludy-Társaság által *Ferenczi Zoltán* szerkesztésében kiadott *Költők és írók*

című életrajz-sorozat egyik kötetében. Ez az eredményben és küzdelemben egyaránt páratlanul gazdag pálya a maga varázsával annyira hatalmába ejtette az új életrajz szerzőjét, *Váczy Jánost*, hogy jóformán egész életét a rá vonatkozó kutatásnak szentelte. Az életrajzon megérzik, hogy szerzője évek hosszú során át szeretettel és elmélyedéssel élte bele magát a tárgyba; rövid, tömör előadásban, mérséklettel és okos mérlegeléssel válogatja meg, amit az adott szűkebb keretek közt mondania kell. A 12 íves kötet a *Költők és írók* vállalatának immár általánosan ismert tetszetős kiállításában, csinos kartonkötésben, borítékán Kazinczy arcképével jelent meg a Franklin-Társulatnál; ára 2 K 50 fillér.

*

Jó Pajtás. *Sebők Zsigmond* és *Benedek Elek* új képes gyermeklapjának első száma, melyet mindenfelé nagy érdeklődéssel vártak, most megjelent s úgy tartalmának bőségével, mint kiállításának szépségével még az ugyancsak felcsigázott várakozásokat is felülmúlja. Kedves, ötletes címképe hamar ismertté fog válni minden gyermekes családban. Az első köszöntő szót nagynevű ősz költőnk, *Lévay József* mondja egy szép versében a gyermekekhez. A szerkesztőség programmja egy minden tekintetben elsőrendű gyermeklap perspektiváját nyitja meg. *Rákosi* Viktor kedves, vidám történetet mond el, *Sebők* Zsigmond három cikket is írt: *Dörmögő Dömötör* címmel folytatja híres *Mackó-történeteit*, tréfás sport-cikket is ad és a magyar gyermekeknek példaképül állítja Zrinyi a költő gyermekkorát. *Molnár* Ferenc pompás bohózatot írt, amelyet a gyermekek nemcsak mulatsággal olvasnak, hanem el is játszhatnak. *Benedek* Elek magyaros ízű, nemes lendületű regény közlését kezdi meg. Verset *Lipcsey* Ádám és *Lampérth* Géza írtak, *Schöpflin* Aladár pedig a gyermekeknek kedves formában cikket írt a repülőgépekről. A sportrovatban *Mannó* Miltiadesz, a híres sportsman mond el érdekes dolgokat. Érdekes rejtvények egészítik ki a szám tartalmát s bizonyára nagy hatást fognak tenni azok a szokatlanul értékes és nagyszámú díjak, melyek a rejtvények megfejtőinek számára vannak kitűzve. *Harminc* díj van: Az első a *Magyar Remekírók* 55 kötetes gyűjteménye *220* korona értékben, második díj *Benedek Elek Kis Könyvtárának* teljes gyűjteménye 60 korona értékben. Nagyon szépek az illusztrációk: egy bájos önálló kép, *Tull* Ödön műve s ugyane művész nagyszámú szöveg-illusztrációja. Gazdagságához képest valóban csekély a «*Jó Pajtás*» előfizetesi ára: egész évre 10 korona, félévre 5 korona, negyedévre 2 korona 50 fillér. Az előfizetési díj a következő címre küldendő: a «Jó Pajtás» kiadóhivatala, Franklin-Társulat. Budapest, IV., Egyetem-utca 4. Mutatványszámot ingyen küld a kiadóhivatal bárkinek, aki kér.